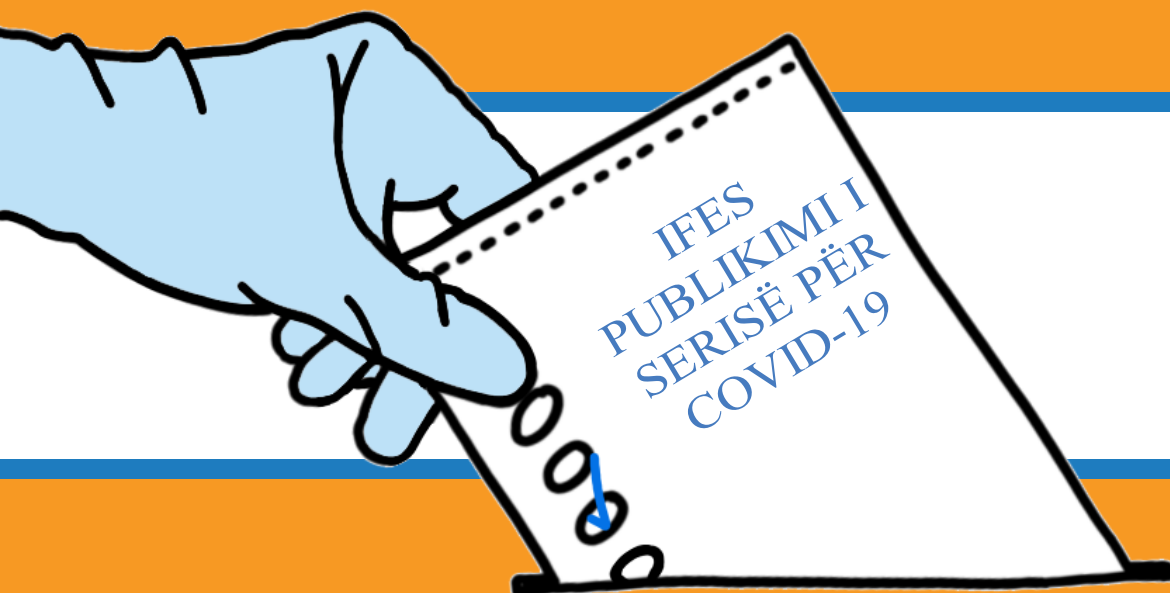

International Foundation
for Electoral Systems

Mbrojtja e shëndetit dhe zgjedhjet

Mbrojtja e shëndetit dhe zgjedhjet

Autorët:

Dr. Fernanda Buri
Hulumtuese e lartë, IFES

Dr. Stefan Darnolf
Këshilltarë i lartë për realimin e zgjedhje në nivel botëror, IFES

Mr. Muluken Aseresa
Këshilltarë i lartë teknik, Management Sciences for Health

Kryeredaktor:

Erika Shajn
Drejtor i qendres për zbatim, hulumtim dhe mësim, IFES

Redaktor:

Çad Vikeri
Nënkryetarë për strategji globale dhe udhëheqje teknike, IFES

Angela Kanterberi
Drejtor për komunikime strategjike dhe hulumtuese, IFES

Publikimi i serisë për Covid-19: Mbrojtja e shëndetit dhe zgjedhjet.

Copyright © 2020 Fondacioni Ndërkombëtarë për sistemet zgjedhore. Të gjitha të drejtat e rezervuara.

Deklarata e autorizuar e përdorimit: Asnjë pjesë nga ky dokument nuk mund të riprodhohet në çfarëdo lloj forme ose në çfarëdo lloj mënyre, në mënyrë elektronike ose mekanike, siç është fotokopjimi, ruatja ose çfarëdo mënyre tjetër e ruajtjes së informacionit dhe në sistemet e marrjes së informacionit pa leje nga IFES.

Kërkesat për leje duhet të përmbajnë informacionin e mëposhtëm:

- Përshkrimi i materialit për të cilin kërkohet leja për kopjim.
- Për çfarë qëllimi do të shfrytëzohet materiali i kopjuar dhe metodat me të cilat i njëjti do të shfrytëzohet.
- Emri juaj, titulli, emri i kompanisë ose organizatës, numri i telefonit, numri i faksit, e-mail adresa dhe adresa postale.

Kërkesat duhet të dërgohen në:

International Foundation for Electoral Systems
2011 Crystal Drive, Floor 10
Arlington, VA 22202
Email: editor@ifes.org
Phone: 202.350.6701

Përmbajtja

PARATHËNIE	1
FALËNDERIM	2
PËRMBLEDHJE	3
HYRJE	7
GJENDJA E JASHTZAKONSHME E SHËNDETIT PUBLIK DHE ZGJEDHJET	7
ÇKA ËSHTË COVID-19?	8
QËLLIMI DHE STRUKTURA	9
ZBULIMET DHE REKOMANDIMET KRYESORE	11
KONSIDERATAT E PËRGJITHSHME PËR ZBUTJEN E RREZIQEVE TË SHËNDETIT PUBLIKË GJATË PERIUDHËS ME COVID-19.....	11
FAZA I: AKTIVITETET PARAZGJEDHORE	15
FAZA II: DITA E ZGJEDHJEVE DHE PROCESET PASZGJEDHORE.....	28
MONITORIMI DHE KONTROLLI I KUALITETIT	36

Parathënie

Kriza e shëndetit publik e shkatuar nga Covid-19 në vitin 2020, ka shkatuar dëme të mëdha për shkak të humbjes së jetës së njerëzve si dhe dëmtimit të ekonomisë dhe sistemeve shëndetësore në të gjithë botën. Gjithashtu, kjo po ndodh në një moment veçanërisht të vështirë për demokracinë. Për herë të parë në pothuajse dy dekada, sipas raportit Variety of Democracies Report të vitit 2020, shumica e vendeve - 92, karakterizohen si autokratike. Kjo „valë e tretë e autokratizmit“ ka prekur gjithashtu rajone që janë parë prej kohësh si kështjella të demokracisë. Kriza Covid-19 tani krijon mundësi të reja për autokratët të cilët deri më tani janë përpjekur, të jenë në gjendje të vazhdojnë të konsolidojnë fuqinë e tyre mbi strukturat qeveritare dhe pengojnë mbrojtjen e të drejtave të njeriut.

Në këto kohë sfidash, është thelbësore që organet shtetërore, partitë politike dhe kandidatët, shoqëria civile dhe bashkësia ndërkombëtare të punojnë së bashku për të mbrojtur shëndetin e qytetarëve dhe për të mbrojtur të drejtën e tyre. Zgjedhjet janë një element thelbësor për të dhënë një përgjigje të tillë sepse ato forcojnë institucionet demokratike dhe sundimin e ligjit. Administrimi i dobët ose manipulimi i zgjedhjeve gjatë një krize të tillë mund të jetë shtytës i përçarjes afatgjate të lirive themelore, konsolidimit të pushtetit dhe korrupsionit. Drejtuesit e proceseve zgjedhore për t'iu përgjigjur krizës duhet të veprojnë me vendosmëri dhe transparencë, duke planifikuar për atë që do të pasojnë. Përderisa pritet, mund të jetë tepër vonë për të zbutur rreziqet për shëndetin publik dhe të drejtat demokratike për shkak të zgjedhjeve të vonuara ose zgjedhje keq të realizuara.

Si partner i besueshëm i organeve zgjedhore në të gjithë botën, IFES është angazhuar të sigurojë informacione të sakta dhe këshilla themelore teknike me qëllim që të jepen udhëzime në vendimmarrjen për zbatimin e zgjedhjeve të sigurta dhe të besueshme. Ky dokument, i cili është përgatitur në koordinim dhe konsultim me ekspertë të shëndetit publik, është një produkt i angazhimit tonë të vazhdueshëm për t'u ballafaquar me sfidat e reja dhe për ta zhvilluar së bashku me partnerët tanë. Si gjithmonë, së bashku do të vazhdojmë të tejkalojmë pengesat dhe të ndërtojmë demokraci që japin rezultate për të gjithë.

Entoni N. Banbari

Kryetar dhe drejtor ekzekutiv në IFES

---

1 Anna Lührmann, Seraphine F. Maerz, Sandra Grahn, Nazifa Alizada, Lisa Gastaldi, Sebastian Hellmeier, Garry Hindle and Staffan I. Lindberg. 2020. Autocratization Surges – Resistance Grows. Democracy Report 2020. Varieties of Democracy Institute (V-Dem). E marrur nga https://www.v-dem.net/media/filer_public/f0/5d/f05d46d8-626f-4b20-8e4e-53d4b134bfc9/democracy_report_2020_low.pdf

Falënderim

Autorët dëshirojnë të shprehin mirënjohjen e tyre të singertë deri te Management Sciences for Health, Drejtor i Lartë i Popullsisë Dr. Elke Conings, Drejtor i Lartë i IFES në Mijanmar, Pol Gurin, Këshilltar i Programit për IFES në Ukrainë, Meredith Aplgejt, Këshilltar i Lartë i IFES për përfshirje Virxhinia Atkinson, Këshilltar i Lartë i Programimit për Kuotat Gjinore Xhina Çirilo, Dizajner grafik i IFES Ofi Kiton Van Beveren dhe oficerë për komunikimet e IFES, Zhanin Dafi, për shqyrtimin e dokumentit dhe kontributin e tyre të dobishëm.

Shënim i autorëve

IFES ka bërë çdo përpjekje me qëllim që këto udhëzime në masë të madhe të jenë gjithëpërfshirëse, por, duke ruajtur zbatueshmërinë dhe dobinë e tyre për sisteme të ndryshme zgjedhore. Gjithashtu është e rëndësishme të theksohet se prova të reja po shfaqen çdo ditë mbi mënyrën sesi sillen virusi korona dhe si ndikon ai në shëndetin e njeriut. Udhëzimet e dhëna këtu bazohen në njohuritë ekzistuese të Covid-19 në kohën e publikimit të dokumentit.

Edhe pse pritet që këto rekomandime të zvogëlojnë rreziqet e shëndetit publik dhe të rrisin besimin e votuesve dhe zyrtarëve të angazhuar për zgjedhjet për të marrë pjesë në zgjedhje, në një kontekst të ndryshëm ekziston edhe një shkallë tjetër e kërcënimit dhe për këtë arsye duhet të kuptohet që mbajtja e zgjedhjeve ku votuesit personalisht japin votën e tyre jo gjithmonë mund të jetë mënyra më e mirë. Vendimet për atë se a do të zhvillohen dhe si do zhvillohen aktivitetet zgjedhore gjithmonë duhet të bazohen në vlerësime gjithëpërfshirëse të rrezikut të cilat bëhen në kordinim me autoritete të besueshme dhe autoritetet shëndetsore lokale. Duke pasur parasysh që zgjedhjet në vete paraqesin ngjarje politike, diskutimet të cilat realizohen në vend për atë se a do të mbahen zgjedhjet në kohë krize ka më shumë gjasa të jenë të suksesshme nëse përfshihen partitë politike dhe shoqëritë civile, dhe të njëjtat të bazohen në një kuptim të përgjithshëm të të gjitha rreziqeve përfshira.

Zgjedhjet zakonisht nënkuptojnë tubime të mëdha në të gjithë vendin, jo vetëm në ditën e zgjedhjeve, por gjithashtu, për shembull, edhe për mitingje partiake gjatë fushatës dhe aktiviteteve për regjistrimin e votuesve. Përmes tubimeve të tilla rritet kontakti në mes njerëzve, si dhe rreziqet e transmetimit të drejtpërdrejtë dhe të tërthortë të sëmundjes. Një numër i vogël i organeve zgjedhore kanë hartuar plane gjithëpërfshirëse për të menaxhuar këto aktivitete gjatë një epidemie të madhe të sëmundjes, që do të thotë kohë e pamjaftueshme, burime dhe informacione të pamjaftueshëm për të bërë rregullimet e nevojshme dhe mbajtjen e ngjarjeve në lidhje me zgjedhjet në një mënyrë të sigurt kur papritur ekziston një krizë në shëndetin publik. Kjo është treguar edhe me rastin Covid-19, një sëmundje e cila është shkaktuar nga koronavirusi i ri, i cili deri më tani ka vonuar zgjedhjet nacionale dhe nivelit ndërnacional në gati 60 vende dhe territore.¹ Megjithatë, disa organe zgjedhore vendosën të zhvillojnë zgjedhet në kohë krize, në një mas të madhe nuk arritën të përgjigjen rreth shqetsimeve në publik² për shëndetin, që çuan në pjesëmarrje të ulët të votuesve dhe probleme me besueshmërinë e zgjedhjeve, mospranim të detyrës nga zyrtarët e zgjedhjeve dhe madje edhe infeksion të disa zyrtarëve të zgjedhjeve.³

Me qëllim të jepet mbështetje organe zgjedhore në të gjithë botën që të mundën të përballen një mjedis kaq kompleks, Fondacioni Ndërkombëtar për Sistemet Zgjedhore (IFES), në bashkëpunim me Management Sciences for Health (MSH), ka përgatitur këtë dokument ku theksi vihet në Çështjet e përgjithshme që lidhen me shëndetin publik për të gjitha proceset kryesore zgjedhore me rekomandime për zbutjen e rreziqeve të transmetimit të Covid-19. Rekomandimet e dhëna në këtë dokument bazohen në informacione të marra nga udhëzimet e përgjithshme të autoriteteve shëndetësore, të tilla si Organizata Botërore e Shëndetësisë (OBSH) dhe Qendra për kontrollimin dhe parandalimin e sëmundjeve në SHBA (CDC), evidencat dhe botimet shkencore të fundit në kohën e publikimit, dhe praktikat më të mira dhe masat e suksesshme të marra nga autoritetet zgjedhore në një kontekst të ngjashëm.

Definimi i problemit

Duke pasur parasysh që organet zgjedhore kanë kohë dhe burime të kufizuara për të siguruar materiale dhe për të përfshirë procedura të reja në proceset e tyre, është thelbësore që angazhimi për të zbutur rrezikun të jetë pjesë e një strategjie gjithëpërfshirëse e cila mundëson optimizimin e burimeve dhe bazohet në vlerësimin e rrezikut të Covid-19 në një kontekst të caktuar. Nëse ato janë zbatuar mirë, këto masa mund të zvogëlojnë ndjeshëm rrezikun e transmetimit të sëmundjes dhe në mënyrë të arsyeshme të zvogëlojnë frikën e infeksionit tek njerëzit gjatë procesit zgjedhor, i cili përndryshe mund të zvogëlojë në mënyrë drastike pjesëmarrjen e votuesve dhe minojë legjitimitetin e zgjedhjeve. Për më tepër, është e rëndësishme të theksohet se megjithëse rekomandimet në këtë dokument do të minimizojnë rreziqet për shëndetin publik dhe do të rrisin sigurinë e votuesve dhe zyrtarëve të angazhuar në zgjedhje, megjithatë në kontekste të ndryshme ekzistojnë kërcënime në nivele të ndryshme, dhe votimi personal nuk mund të jetë gjithmonë mënyra më e mirë e veprimit. Vendimet nëse dhe si të zhvillohen aktivitete të caktuara zgjedhore do të jenë shumë më të suksesshme nëse:

- ato bazohen në vlerësime gjithëpërfshirëse të rrezikut në koordinim me autoritetet kompetente shëndetësore;
- të jenë përshtatur me pikëpamjet e partive politike dhe aktorëve të shoqërisë civile, duke përfaqësuar gamën e plotë të votuesve në vend; dhe
- dhe të bazohen në një kuptim të përgjithshëm të të gjitha rreziqeve të përfshira në mbajtjen e zgjedhjeve gjatë një krize.

Zbulimet kryesore dhe rekomandimet

Sipas dëshmive aktuale të disponueshme nga OBSH⁴ dhe Qendra për kontrollim dhe parandalim të sëmundjeve në SHBA (CDC),⁵ mënyrat kryesore me të cilat transmetohet Covid-19 është nga një person në tjetrin përmes pikave virale, megjithatë virusi i ri i korona gjithashtu mund të transmetohet përmes kontaktit indirekt me objektet ose sipërfaqet që janë të kontaminuara me virusin. Më shumë se 40 aspekte të procesit zgjedhor përfshijnë grumbullimin e njerëzve ose leksione të artikujve, dhe për këtë arsye, ajo paraqet rrezik për transmetimin e sëmundjes nëse nuk merren masa parandaluese. Një ndërveprim i tillë i zakonshëm ndodh gjatë të gjitha fazave të ciklit zgjedhor dhe e njëjta nuk është e kufizuar vetëm në ditën e zgjedhjeve. Duke pasur parasysh mënyrat specifike në të cilat transmetohet virusi korona, rekomandimet e mëposhtme duhet të jenë të zbatueshme për të gjitha aktivitetet zgjedhore:

- **Komunimiki dhe kordinimi me autoritetet kompetente të shëndetit publik** në lidhje me analizën e rrezikut, marrjen e vendimeve, planifikimin dhe zbatimin efektiv të strategjive për uljen e rrezikut;
- **Parandalimi ose zvoglimi i interaksionit njeri-njeri** (distanca fizike, higjiena e frymëmarrjes, përdorimi i pajisjeve mbrojtëse personale, dhe kur është e mundur, përdorimi i mjeteve dhe mekanizmave në distancë)
- **Parandalimi ose zvoglimi i ndotjes së zonave dhe objekteve nga ana e personave të infektuar:** (përdorimi i detyrueshëm i pajisjeve mbrojtëse personale [maskat e fytyrës] dhe higjiena e frymëmarrjes; dhe kur është e mundur, miratimi i teknikave prekëse)
- **Parandalimi dhe zvoglimi i ekspozimit të individëve në sipërfaqe dhe objekte të infektuara:** inkurajoni dezinfektimin e duarve me sapun dhe ujë ose produkte alkoolike; duke shmangur prekjën e gojës, hundës dhe syve; dezinfektimi i shpeshtë i sipërfaqeve dhe mjeteve të përdorura nga më shumë njerëz; përdorimi i detyrueshëm i pajisjeve mbrojtëse personale; dhe kur është e mundur, të miratohen mekanizma pa prekje.

Përveç këtyre masave të rëndësishme të përgjithshme, autoritetet zgjedhore do të përfitojnë nëse marrin parasysh rekomandimet e mëposhtme për secilën nga aktivitetet zgjedhore:

Figura 1: Çështjet e lidhura me proceset zgjedhore

Aktivitetet zgjedhore	Aspekte shtesë për t'u marrë në konsideratë
Planifikimi i aktiviteteve dhe burimeve zgjedhore	Në rast të shtyrjes së zgjedhjeve, duke vepruar në përputhje me dispozitat ligjore; planifikimi i një skenari, sipas të cilit zgjedhjet do të planifikohen sa më shpejt të jetë e mundur me rregullime të përshtatshme në kalendarin dhe buxhetin operativ; shpesh duke informuar publikun
	Gjatë planifikimit të zgjedhjeve, merren parasysh Çështjet e lidhura me përhapjen e sëmundjes, fazën e epidemisë, kapacitetin dhe strukturën e sistemit shëndetësor, moti / stina.
	Përshtatja e proceseve dhe procedurave për të zvogëluar rreziqet e transmetimit të sëmundjes; identifikimi dhe prokurimi i urgjencave ose materialeve shtesë, pajisjeve dhe mallrave; punësimin e stafit të përkohshëm ose shtesë;
	Sigurimi i fondeve për materiale të mjaftueshme, pajisje, staf dhe procese; vendosja e prioritetëve për nevojat dhe optimizimin e burimeve me fuqinë më të madhe për të lehtësuar rreziqet
Fushata zgjedhore	Organizimi efikas i transmetimit të mesazheve dhe udhëzimeve për Covid-19 me partitë politike kandidatët, shoqërinë civile dhe mediat; përgatitja e kodeve të sjelljes ose përfshirja e çështjeve që lidhen me cov-19 në kodet ekzistuese

	Zbulimi dhe sanksionimi i agjentëve të përfshirë në dezinformata në lidhje me Covid-19 për pikat politike
	Sigurimi i informacionit për kujdesin shëndetësor në lidhje me tubimet publike, debate dhe mitingje të tjera
	Miratimi ose shtrirja e aksesit të drejtë për mediumet dhe metodat e tjera të fushatave në distancë në mënyrë të drejtë
Edukimi i votuesve	Sigurimi i qartë, informacione të arritshme dhe të shpeshta për votuesit në lidhje me Covid-19, mënyrat me të cilat transmetohet, dhe mënyrat për të parandaluar përhapjen; duke ndjekur praktikat më të mira për arsimimin shëndetsor (mesazhe të shkurtra, zë aktiv, fjalë të njohura, shfaqje vizuale të rëndësishme kulturore)
	Sigurimi i qartë, informacione të arritshme dhe të shpeshta për votuesit në lidhje me proceset e reja zgjedhore dhe si të trajtohen në përputhje me rrethanat
	Ballafaqimi me dezinformimin për sëmundjen dhe gjuhën e urrejtjes ndaj grupeve të pambrojtura ose të marginalizuara
Rekrutimi dhe trainimi i zyrtarëve të angazhuar për zgjedhjet dhe stafit tjetër	Kur ekziston një mundësi, shfrytëzoni platforma online për pranimin dhe rishikimin e aplikacioneve për punësim; për rekrutim personal, shfrytëzoni objekte me hapsirë të mjaftueshme për të siguruar distancë fizike; inkurajoni dezinfektimin e duarve dhe përdorimin e maskave në fytyrë nga ana e personave të cilët kryejnë procesin e punësimit dhe personat të cilët intervistohen
	Lirimi nga detyra e punës në vendvotimet për personat që i përkasin grupeve të rrezikut dhe personave që janë punonjës shëndetësorë
	Përfshirja e informacionit mbi Covid-19 në përmbajtjen e trajnimit (veçanërisht në mënyrat e transmetimit dhe masat parandaluese)
	Përfshirja e udhëzimeve në lidhje me procedurat e reja të miratuara për shkak të Covid-19
	Zgjedhja e vendeve për mbajtjen e trajnimit ku ka hapsirë të mjaftueshme për distancë fizike dhe sigurimin e protokolleve për dezinfektimin e duarve dhe pajisjeve mbrojtëse personale për të gjithë pjesëmarrësit gjatë seancave të trajnimit
	Sigurimi i gjithëpërfshirjes dhe mundësisë së hyrjes online/mundësitë e trajnimit në distancë
	Për trajnimet online, përfshihen mekanizma me të cilët do të sigurohet përfundimi i suksesshëm i trajnimit
Regjistrimi i votuesve, regjistrimi i kandidatëve, votimi me fletë votimi, numërimi i votave dhe përcaktimi i rezultateve	Zgjedhja e lokacioneve ku ka hapsirë të mjaftueshme për të siguruar distancë të mjaftueshme fizike; ata vende duhet të jenë larg nga vendet ku jetojnë grupet e rrezikuara, edhe pse duhet të merren masa alternative për të siguruar pjesëmarrjen e atyre grupeve
	Zvoglimi i numrit të personave të cilët në të njëjtën kohë janë të pranishëm në objekt; rritja e numrit të ditëve ose numrit të lokacioneve; shpërndarja e grupeve në një kohë të caktuar
	Përpilimi dhe implementimi i protokolleve për lehtësimin e rrezikut të Covid-19 në lidhje me pritjen në rradhë, hyrjet dhe daljet nga objektet
	Theksimi i materialeve për të informuar publikun për Covid-19 në vende të dukshme
	Sigurimi i një numri të mjaftueshëm të stacioneve për dezinfektimin e duarve
	Inkurajoni votuesit posedojnë dhe të shfrytëzojnë stilolapsat e vet
	Përpilimi i protokolleve për kontrollimin e identitetit pa prekje
	Përcaktimi i një vendi ku do të plotësohen formularët duke vepruar në përputhje me kërkesën për mbajtjen e distancës fizike

	<p>Vendosja e organizuar e tavolinave dhe karrigeve sipas kërkesave për distancimin fizik për anëtarët e komisioneve zgjedhore, vëzhguesit, përfaqësuesit e partive dhe përfaqësuesit e mediave; largimi e vendeve për uljen e më shumë njerëzve në të njëjtën kohë si dhe sende të tjera të panevojshme nga ambientet; vendosja e paravanëve të tejdukshëm ose materiale tjera të tejdukshme mbi tavolina dhe sportele përmes të cilave do të komunikojnë votuesit dhe anëtarët e komisionit</p>
	<p>Kontaktimi me shitësit dhe prodhuesit e pajisjeve për të ofruar udhëzime të duhura për pastrim dhe dezinfektim</p>
	<p>Mbledhja e sigurt dhe hudhja e mbeturinave</p>
	<p>Për të dërguar formularë dhe fletëvotime me postë, përdorni zarfe vetë ngjitëse kur ekziston një mundësi e tillë</p>
	<p>Sigurimi gjithëpërfshirës dhe qasja online/opsione të largëta të votimit</p>
<p>Monitorimi i zgjedhjeve nga vëzhguesit vendas dhe ndërkombëtarë dhe përfaqësuesit e partive</p>	<p>Megjithëse asnjë qytetar i vyeshëm nuk duhet ti mirët e drejta për të qenë vëzhgues në zgjedhje, në rrethana emergjente siç është një krizë me shëndetit publik, lirimi i individëve që i përkasin grupeve të rrezikuara dhe punonjësve shëndetësorë nga pjesëmarrja si vëzhgues ose përfaqësues partiak, ose paralajmërimi i tyre për të gjitha rreziqet nga pjesëmarrjes në zgjedhje</p> <p>Për procesin e akreditimit, duke ndjekur të njëjtat masa paralajmëruese si dhe për "regjistrimin e votuesve, regjistrimin e kandidatëve dhe votimin me fletë votimet</p>

Zgjedhjet zakonisht përfshijnë tubime të mëdha në të gjithë vendin, jo vetëm në ditën e zgjedhjeve, por gjithashtu, për shembull, gjatë tubimeve partiake dhe aktiviteteve të regjistrimit të votuesve. Nëpërmjet tubimeve të tilla, rritet kontakti në mes njerëzve, si dhe rreziqet e drejtpërdrejta dhe të tërthorta - përmes sipërfaqeve të kontaminuara - transmetimit të sëmundjes. Mbajtja e mitingjeve të tilla në mes të një të sëmundjes epidemike mund të nënkuptojë një rrezik të madh për shëndetin publik, megjithatë, mos mbajtja e këtyre ngjarjeve gjithashtu mund të dëmtojë rëndë stabilitetin dhe besimin e fituar në institucionet demokratike. Funkionarët shtetëror që përballen me këtë dilemë mund të luftojnë me vendimin nëse do të mbahen zgjedhjet, dhe nëse një vendim i tillë është marrë për të mbajtur zgjedhjet, të përgjigjen shpejt ndaj sfidave të reja të paraqitura nga epidemia në kontekstin e zgjedhjeve. Personat përgjegjës ndoshta do të duhet të rregullojnë orarin e aktiviteteve; për të zbatuar procedura të reja dhe të përmirësuara që zvogëlojnë mundësinë e përhapjes së sëmundjeve; për të siguruar fonde për prokurimin e materialeve të nevojshme. Ata gjithashtu duhet të koordinohen me palët e interesuara në të gjithë spektrin politik në atë mënyrë që ndryshime të tilla të jenë të realizueshme dhe të pranueshme, duke pasur parasysh që ndryshimet në proceset zgjedhore kanë shumë të ngjarë të jenë të suksesshme dhe të pranohen nga aktorët politikë dhe elektorati nëse ato gjithashtu janë konsultuar dhe janë pjesë përbërëse e procesit të vendimmarrjes.

Gjendja e jashtzakonshme e shëndetit publik dhe zgjedhjet

Sipas definicionit të OBSH-së, një emergjencë e shëndetit publik paraqet një "shfaqje ose kërcënim i menjëhershëm i sëmundjes ose gjendjes shëndetësore të shkaktuar nga bioteknologjia, epidemia ose pandemia, ose (a) një agjent infektues i ri dhe shumë vdekjeprurës ose toksina biologjike, që paraqet një rrezik relativisht të lartë të kapaciteteve njerëzore ose incidenteve ose paaftësi të përhershme ose afatgjatë."⁶ Ekspertët e menaxhimit të krizave shëndetësore publike, gjithashtu janë shërbyer me një përkufizim më të gjerë për krizën për të ilustruar rëndësinë e vendimmarrjes në një kontekst kompleks: kriza paraqet "një kërcënim serioz për strukturat themelore ose vlerat dhe normat themelore të sistemit, i cili nën presionin e kohës dhe rrethanat e pasigurisë së jashtëzakonshme kërkojnë të merren vendime kritike."⁷ Vendime të tilla kritike përfshijnë jo vetëm sistemin shëndetësor në vend, por edhe të gjitha aktivitetet që mund të kontribuojnë në mënyrë direkte ose indirekte në përkeqësimin e problemit dhe mbingarkesën e individëve dhe sistemeve që i përgjigjen krizës.

...mbajtja e zgjedhjeve në mes të një krize të shëndetsore publike është e mundur, megjithatë, është i nevojshëm planifiimi i konsiderueshëm për të shmangur pakënaqësinë e situatës tashmë të keqe."

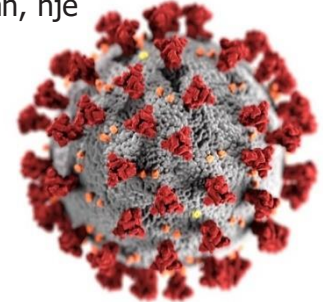
Meqenëse zgjedhjet dhe aktivitetet e ndërlidhura zakonisht nënkuptojnë mbledhje të mëdha, ato mund të shpejtojnë transmetimin e sëmundjes, e cila transmetohet nga një person në një person tjetër në mënyrë të direkte dhe indirekte. Pa krijimin e një strategje të duhur për zbutjen e rrezikut, zgjedhjet mund të çojnë në një rritje të numrit të rasteve dhe mbingarkesë të sistemit shëndetësor, e cila mund të çojë në kolapsin e tij. Pavarësisht sfidave, disa vende ishin në gjendje të veprojnë me vendosmëri në krizat e publike shëndetësore dhe të mbajnë zgjedhje relativisht të suksesshme, siç janë Shtetet e Bashkuara gjatë pandemisë së gripit spanjoll të vitin 1918,⁸ Liberia gjatë kohës së epidemisë Ebola në vitin 2014⁹ dhe së fundmi, Koreja e Jugut fjetë pandemisë aktuale të Covid-19.¹⁰ Këto vende kanë treguar se mbajtja e zgjedhjeve në mes të një krize publike shëndetësore është e mundur, megjithatë është i rëndësishëm planifikimi i nevojshëm për të shmangur pakënaqësitë e situatës tashmë të keqe.

Çka është Covid-19?

Covid-19, term i cili është përdorur për virusin korona 2019, është një sëmundje e shkaktuar nga virusi korona SARS-CoV-2, një lloj i ri i virusit që u identifikua për herë të parë te njerëzit në fund të vitit 2019. Mendohet që sëmundja për herë të parë është transferuar në njerëz përmes lakuriqëve ose pangolini¹¹ të shitura në një tregë ushqimesh deti dhe shpendshësh në Vuhan, një qytet kryesor në provincën Hubei në Kinë.

Epidemia shpejt u përhap në të gjithë botën dhe OBSH¹² shpalli një epidemi me 11 Mars 2020.

Në kohën kur është shruajtur ky dokument, afro 4 milion raste të infeksionit Covid-19 janë konfirmuar në 212 vende dhe territore, me më shumë se 270,000 vdekje.

Simptomat

Sipas OBSH-së,¹³ simptomat më të shpeshta që janë identifikuar tek njerëzit me Covid-19 janë janë ethe, kollë, gulçim ose vështirësi në frymëmarrje. Qenda për kontrollim dhe parandalim të sëmundjeve në SHBA (CDC)¹⁴ gjithashtu shtojnë edhe dhimbje të muskujve, dhimbje koke, dhimbje të fytit, ethe dhe humbje të ndjenjës së shijes ose erës si simptoma të mundshme për Covid-19.

Edhe pse studime të ndryshme përmbajnë të dhëna të ndryshme, mendohet se një përqindje e lartë e njerëzve të infektuar me virusin e ri korona nuk kanë simptoma ose vetëm simptoma të buta. Provat sugjerojnë që sëmundja mund të transmetohet te personat e infektuar edhe para shfaqjes së simptomave - disa ditë para shfaqjes së simptomave të para - dhe atyre që kanë vetëm simptoma të lehta,¹⁵ dhe se është e mundur që individët me Covid-19 asimptomatikisht pozitivë të mund të jenë „transmetues të fshehur,”¹⁶ e cila nga ana tjetër ndërlikon strategjinë e zbutjes së rrezikut. Provat deri më tani sugjerojnë se periudha e inkubacionit për SARS-CoV-2 (koha nga ekspozimi i virusit në zhvillimin e simptomave) është midis dy dhe 14 ditëve.¹⁷

Në raste më të rënda, infeksioni mund të shkaktojë pneumoni, sindromë të rëndë akute të frymëmarrjes dhe vdekje. Të moshuarit dhe njerëzit me një gjendje më të rëndë shëndetësore janë në rrezik më të madh për të zhvilluar komplikime serioze nga sëmundja.¹⁸ Në kohën e publikimit të dokumentit, nuk ekziston vaksinë ose trajtim i aprovuar për Covid-19, megjithëse janë duke u zhvilluar disa prova klinike.

MËNYRAT E TRANSMETIMIT

Sipas provave aktuale të disponueshme të ndar nga OBSH¹⁹ dhe CDC,²⁰ mënyra kryesore në të cilën transmetohet virusi korona është nga personi në person. Kur njerëzit janë fizikisht afër, virusi mund të përhapet përmes pikave të frymëmarrjes (kur një person i infektuar kollitet, teshtinë ose bisedon) dhe të njëjtat futen përmes gojës, hundës ose është e mundur edhe përmes syve të një personi tjetër. Prandaj, Covid-19 mendohet të jetë një sëmundje shumë më ngjithëse gjatë aktiviteteve normale të zgjedhjeve sesa, për shembull, Ebola, e cila kryesisht përhapet përmes lëngjeve të dukshme të trupit si djersa, të vjella dhe gjaku.

Virusi Corona gjithashtu mund të transmetohet përmes kontaktit indirekt me objekte ose sipërfaqe që janë të kontaminuara me virusin, domethënë kur një person i shëndetshëm prek një zonë të kontaminuar dhe më pas prek gojën, hundën ose sytë. Duke pasur parasysh shkëmbimin e shpeshtë të dokumenteve, formularëve dhe materialeve të tjera në mes personave që kryejnë zgjedhjet, votuesve, kandidatëve dhe vëzhguesve, si dhe përdorimit të pajisjeve të zakonshme siç janë skenuesit e gjurmëve të gishtërinjve ose makinave të votimit, transmetimi indirekt i sëmundjes është real dhe një rrezik i tillë duhet të zbutet realisht dhe ashtu siç duhet.

Ruajtja e SARS-CoV2 në objekte jo të gjalla është e ngjajshme me viruset e tjerë korona dhe varet nga lloji i materialit nga i cili janë bërë sipërfaqet, siç tregohet në tabelën më poshtë:²¹

Figura 2: Mbajtja e pritshm e virusit korona sipas materialit

Materiali	Shembuj përkatës	Mbajtja
Alumin	Kanaçe; mbajtës për duar	2-8 orë
Karton	Kutitë e votimit; ekranet	24 orë
Keramik	Pllaka banjo; Gota banjo	5 ditë
Bakër	Tuba; Pajisjet elektrike	4 ditë
Gotë	Dritaret; gotat; ekranet	≤5 ditë
Qumësht	Doreza kirurgjikale	≤8 ditë
Metal	Dorez; Portat	5 ditë
Fletë	Fletët e votimit; kutitë e votimit; formularët; Kartat e identitetit; postera	1-5 ditë
Plastikë	Stilografët; tastiera; Kartat e identitetit; fletëvotimet prekëse	≤5 дена
Çelik i pa ndryshkur	Lavabon, çesmë	48 orë
Dru	Karike; tavolina; dyert; mbajtës për duar	4 ditë

Sipas informacioneve nga Kampf G, Todt D, Pfaender S, Steinmann E.

Qëllimi dhe struktura

Ky dokument, i cili pasqyron përvojat e ekspertëve të zgjedhjeve dhe ekspertëve publik të shëndetit, ka për qëllim të mbështesë organet zgjedhore në drejtim të planifikimit të përmirësuar dhe kryerjes së zgjedhjeve gjatë një krize shëndetësore në përgjithësi, dhe veçanërisht gjatë një pandemie me Covid-19. Synimi nuk është vetëm të zvogëlojë rrezikun shëndetësor të votuesve dhe zyrtarëve të zgjedhjeve, por edhe rreziqet e mundshme për demokracinë për shkak të anulimeve dhe vonesave që mund të shmangen përmes planifikimit të duhur. Kjo do të bëhet si më poshtë:

- Sigurimi i një kornize që organet zgjedhore të shikojnë Çështjet gjenerale që lidhen me shëndetin publik në faza të ndryshme të procesit zgjedhor;
- Rishikimi i fushëveprimit dhe karakterit të sfidës së shëndetit publik që është imponuar posaçërisht me Covid-19 në kohën zgjedhjeve;
- Dhënia e rekomandimeve dhe strategjive për lehtësimin (zbutjen) e rreziqeve të shëndetit publik gjatë aktiviteteve specifike të nevojshme për kryerjen e zgjedhjeve legjitime;
- Identifikimi i burimeve themelore dhe materialeve të nevojshme për zbatimin e strategjive për lehtësimin(zbutjen) e rrezikut;
- Rishikimi i qasjeve për monitorimin dhe matjen e cilësisë së zbatimit të strategjive të propozuara.

Në fillim të dokumentit, janë dhënë rekomandime të përgjithshme që duhet të zbatohen për të gjitha aktivitetet zgjedhore dhe të konsiderohen aspekte specifike që lidhen me faza të ndryshme të procesit zgjedhor, që nga faza parazgjedhore e deri te aktivitetet në ditën e zgjedhjeve. Në fund të dokumentit, konsiderohen qasjet potenciale për monitorimin dhe vlerësimin e ndikimeve të zbatimit të atyre rekomandimeve.

- Planifikimi i zgjedhjeve dhe resurseve
- Regjistrimi i kandidaëve
- Kampanja zgjedhore
- Edukimi i votuesve
- Regjistrimi i votuesve
- Punësimi dhe trajnimi i zyrtarëve të zgjedhjeve
- Akreditimi i vëzhguesve vendas dhe ndërkombëtar dhe përfaqësuesve të partive

- Funksionimi i vendvotimeve
- Numërimi i votave dhe përcaktimi i rezultateve

Zbulimet dhe rekomandimet kryesore

Konsideratat e përgjithshme për zbutjen e rreziqeve të shëndetit publikë gjatë periudhës me Covid-19

Kontakti i drejtpërdrejtë në mes individëve dhe kontakti i individëve me pikëza virale, objekte dhe sipërfaqe mund të ndodhin në disa pjesë të ndryshme të procesit zgjedhor, të cilat potencialisht mund të shkaktojnë transmetimin e virusit korona. Analizën që e ka bërë IFES, në kontekstin e epidemisë së Ebolës në Liberi, identifikon më shumë se 40 momente në procesin zgjedhor që përfshijnë grumbullimin e njerëzve ose lëvizjen e objekteve, rritjen e rrezikut të transmetimit. Një ndërveprim i tillë i zakonshëm ndodh gjatë të gjitha fazave të ciklit zgjedhor dhe nuk kufizohet vetëm në ditën e zgjedhjeve.

Duke pasur parasysh mënyrat e veçanta në të cilat transmetohet virusi korona, të gjitha udhëzimet dhe rekomandimet e dhëna në seksionet vijuese kanë për qëllim:

- Të parandalohet ose zvogëlohet ndërveprimet njeri me njeri;
- Të parandalohet ose zvogëlohet kontaminimi i pajisjeve të përbashkëta nga personat e infektuar; dhe
- Të parandalohet ose zvogëlohet ekspozimin e individëve ndaj objekteve të kontaminuara.

Me rëndësi kyçe është të theksohet se autoritetet duhet të planifikojnë aktivitetet e tyre në mënyrë gjithëpërfshirëse dhe të marrin masa për të arritur tre qëllimet e listuara më lart, sepse kujdes më i madh nënkupton më pak rreziqe. Megjithatë, autoritetet zgjedhore kanë kohë dhe burime të kufizuara për të siguruar të gjitha materialet dhe për të përfshirë procedurat e reja në proces. Prandaj, është thelbësore që përpjekjet për të zbutur rreziqet të jenë pjesë e një strategjie gjithëpërfshirëse që siguron optimizimin e burimeve dhe bazohet në informacionin e marrë nga vlerësimi i rrezikut për Covid-19 në një kontekst të caktuar. Masat e implementuara mirë dhe të informuara mirë mund të zvogëlojnë ndjeshëm rrezikun e transmetimit të sëmundjes dhe në mënyrë të arsyeshme të zvogëlojnë frikën e njerëzve për t'u infektuar gjatë procesit zgjedhor, gjë që mund të zvogëlojë në mënyrë drastike pjesëmarrjen e votuesve dhe legjitimitetin e rezultateve.

Me rëndësi kyçe është që përpjekjet për të zbutur rreziqet të jenë pjesë e një strategjie gjithëpërfshirëse që siguron optimizimin e burimeve dhe bazohet në informacionin e marrë nga vlerësimi i rrezikut për Covid-19 në një kontekst të caktuar.”

Parandaloni ose zvogëloni bashkëveprimin njeri me njeri

Mekanizmi mbrojtës me të cilin zvogëlohet rreziku i transmetimit të Covid-19 është praktikë e thjeshtë e mbajtjes së distancës fizike, sjelljes së ndërgjegjshme që përfshin shmangien e kontaktit personal dhe ruajtjen e distancës midis njerëzve. Mbajtja e distancës varet nga ajo sa lehtë përhapet virusi. Sipas rekomandimeve aktuale të OBSH-së²² është afër 1 metër, përderisa CDC,²³ rekomandon që njerëzit të mbajnë një distancë prej rreth 1.8 metra nga njëri-tjetri. Nëse ekziston një mundësi, autoritetet zgjedhore gjithashtu duhet të vendosin për një kusht që kërkon mbajtje dhe distancë më të madhe. Sidoqoftë, është e rëndësishme të theksohet që edhe pse 1.8 metra konsiderohet një distancë relativisht e sigurt, një studim i fundit²⁴ ka treguar që viruset në pika të kollitjes ose teshtitjes mund të udhëtojnë deri në tetë metra në kushte ekstreme. Kjo tregon që përkundër kërkesës për të mbajtur një distancë fizike minimale, është gjithashtu e rëndësishme që të gjithë individët t'i **përmbahen higjienës themelore të frymëmarrjes dhe kollitjes.**²⁵ (p.sh.: mbulimi i duhur i gojës kur kolliteni dhe teshtini, përdorimi i shamive prej letre përdorni pëlhura letre, dhe hedhja e duhur e tyre në mbeturina) dhe mbajtjen e maskave ose mbrojtje tjetër e fytyrës pranë njerëzve të tjerë. Më shumë detaje mbi kërkesat e veçanta për mbajtjen e maskave mund të gjenden në pjesën „[Planifikimi i zgjedhjeve dhe burimeve](#)”.

Mund të jetë e vështirë të zbatohen rekomandimet për të mbajtur distancën fizike, veçanërisht kur votuesit kanë nevojë për ndihmë dhe në përgjithësi në ambiente të mbyllura, si dhe në vendet ku ekziston një zakon kulturor për të qenë në kontakt të ngushtë dhe në hapësirë të kufizuar personale. Sidoqoftë, transmetimi i sëmundjes mund të zvogëlohet në mënyrë efektive nëse individët janë të kujdesshëm, vendosen posterët duke i kujtuar ata të mbajnë distancën e tyre, si dhe hapësira dhe vendosja e objektit në një strukturë u lejonë njerëzve të shmangin kontaktin e drejtpërdrejtë me njëri-tjetrin. Këto udhëzime patjetër të jenë të përfshira në trajnimin e zyrtarëve zgjedhorë dhe në fushatat për edukimin e votuesve. Më shumë detaje mund të gjeni në pjesën „[Edukimi i votuesve](#)”.

Parandalimi ose zvogëlimi i kontaminimit të objekteve të përbashkëta nga ana e personave të infektuar

Megjithëse komuniteti shkencor nuk beson se kjo është vektori primar për transmetimin e virusit korona, është e mundur që një person të infektohet duke prekur një zonë ose objekt në të cilin ka mbetur virusi dhe më pas personi prek gojën, hundën ose sytë. Për të zvogëluar rreziqet, autoritetet zgjedhore mund të ndërmarrin hapa për të zvogëluar nevojën për të prekur dhe trajtuar objektet, për të aplikuar mekanizma jo-prekës kur është e mundur, dhe për të siguruar që njerëzit prekin ose trajtojnë objektet vetëm me duar të dezinfektuara. CDC dhe OBSH rekomandojnë dy opsionet e mëposhtme të dezinfektimit të duarve:

- Sapun dhe ujë – Larja e plotë e duarve dhe sapun dhe ujë më së paku 20 sekonda dhe/ose
- Minimum 60 përqind tretësirë alkoholike –Përdorimi i të paktën 60 përqind tretësirë alkoholike për dezinfektimin e duarve dhe sipërfaqeve.

Edhe pse zgjidhjet e klorit (0.05 përqind) janë përdorur (veçanërisht nga autoritetet zgjedhore në disa vende të Afrikës Perëndimore) për të luftuar virusin Ebola në epideminë e fundit, OBSH nuk rekomandon përdorimin e tyre për larjen e duarve „për shkak të dëmtimit të mundshëm për ata të cilët e përdorin dhe ata të cilët bëjnë zgjidhje, si dhe klor degradues kur ekspozohen rrezet e diellit ose nxehtësisë.”²⁶ Gjithashtu OBSH ka zbuluar se simptomat e frymëmarrjes ndodhin²⁷ te pacientët, profesionistët e kujdesit shëndetësor dhe përdoruesit e tjerë si rezultat i ekspozimit ndaj tretësirave të hidrogjenit / klorit të përdorura për të dekontaminuar mjedisin me një përqindje klori më të madhe se 0.05 përqind që është e nevojshme për dezinfektimin e duarve.

Parandalimi ose zvogëlimi i ekspozimit të individëve ndaj objekteve të kontaminuara

Përveç teknikave për dezinfektimin e duarve të përmendura më lart, është e rëndësishme të sigurohet që objektet dhe sipërfaqet të dezinfektohen për të eliminuar patogjenët aktiv. Kjo mund të bëhet me sapun dhe ujë ose zgjidhje të tjera dezinfektuese (p.sh. zgjidhje me 60 përqind alkool, 0,5 përqind peroksid hidrogjeni, 0,1 hypochlorite natriumi, ose ndonjë dezinfektues tjetër i aprovuar si efektiv kundër virusit korona)²⁸ ose duke i lënë ato objekte ose sipërfaqe të paprekura për ca kohë derisa virusi të bëhet joaktiv. Një periudhë e tillë e izolimit të objekteve dhe sipërfaqeve varet nga lloji i materialit nga i cili janë bërë objektet ose sipërfaqet, siç tregohet në Tabelën [faqe 9](#), si dhe temperatura dhe lagështia e ajrosjes së ambientit.²⁹

Megjithëse dorezat një përdorimshe përdoren për të rritur mbrojtjen ndaj objekteve dhe sipërfaqeve të kontaminuara, është e rëndësishme të theksohet se virusi qëndron në doreza dhe përdoruesit duhet të shmangin prekjen e fytyrës gjatë veshjes së dorezave, ndërimi i shpeshtë i dorezave, dhe hedhja e sigurt e dorezave në mbeturina. Organet zgjedhore gjithashtu duhet të sigurojë që pajisjet mbrojtëse personale të jenë në dispozicion me madhësi të ndryshme, si për burra ashtu edhe për gra. Dezinfektimi i plotë dhe i shpeshtë i duarve preferohet me përdorimin e dorezave.

Koordinimi me autoritetet shëndetësore dhe institucionet e tjera përkatëse

Organet zgjedhore shpesh krijojnë Qendra të Përbashkëta Operative për implementimin e zgjedhjeve, disa kohë para zgjedhjeve për të lehtësuar koordinimin me autoritetet e tjera shtetërore dhe lokale. Tradicionalisht, qendra të tilla kryesisht janë të përbëra nga oficerë për lidhjen me organizata të ndryshme të sigurisë dhe inteligjencës për të siguruar zgjedhje paqësore, megjithëse në disa vende ata marrin pjesë nga përfaqësues të një numri të madhë të institucioneve qeveritare. Në kohë të krizës së shëndetit publik, siç është pandemia e Covid-19, autoritetet shëndetësore duhet të luajnë një rol të rëndësishëm në qendra të tilla koordinimi.

Edhe pse organet zgjedhore shpesh janë forca shtytëse e koordinimit zgjedhor, në lidhje me zgjedhjet, duke pasur parasysh shkallën dhe gjithëpraninë e ndikimit të Covid-19 në të gjitha Çështjet e jetës së përditshme, shumë vende kanë formuar grupe të veçanta punuese të cilët janë përfaqësues nga ekzekutivi në nivel më të lartë. Përfitimet e grupeve punuese në të cilën janë të përfshirë zyra e kryeministrit ose zëvendës kryeministrit janë të shumta, siç janë shmangia e disa shtresave birokratike sigurimi i qasjes në kohë në burimet e nevojshme financiare. Edhe pse grupe të tilla punuese mund të politizohen në vend që të kenë karakter të rept teknik, udhëheqja e organeve zgjedhore duhet të mbetet e përqendruar në mandatin e tij ligjor për përgatitjen dhe organizimin e zgjedhjeve demokratike.

Organet zgjedhore duhet të përqendrohen në tre detyra kryesore me qëllim që të përfitoj sa më shumë nga kontributi i tyre dhe përfitimet e koordinimit me institucionet e tjera qeveritare, pavarësisht cili do të jetë vendimi përfundimtar në lidhje me mbajtjen e zgjedhjeve. Tri aktivitetet e mëposhtme janë thelbësore për të gjithë organet zgjedhore të cilat janë përgjegjëse për organizimin e zgjedhjeve në kohën e një krize të shëndetit publik:

- **Realizimin e një vlerësimi të përbashkët të rrezikut të shëndetit publik së bashku me ekspertët lokalë të shëndetit publik**, duke përfshirë të gjitha proceset zgjedhore dhe rreziqet e transmetimit të sëmundjes që janë të përfshira. Kjo bëhet për të vlerësuar rrezikun të cilat disa organe zgjedhore tashmë kanë realizuar nga aspekti i integritetit të zgjedhjeve (d.m.th. për të parandaluar mashtrimet, manipulimet sistematike dhe **abuzimet**).
- Bazuar në gjetjet e vlerësimit dhe konsultimit me palët e interesuara (p.sh.: partitë politike, organizatat e shoqërisë civile, grupe vëzhguesish), përgatitja e një **plani për zvogëlimin e rrezikut** e cila përmban një përmbledhje të detajuar të ndryshimeve të nevojshme në rregullore dhe procedura, dhe materiale shtesë që ato duhet të prokurohen që zyrtarët e zgjedhjeve dhe palët e tjera të interesuara të jenë në gjendje të kryejnë rolin e tyre.³⁰ Organet zgjedhore gjithashtu do të duhet të hartojnë një plan për atë se si do të informohen dhe njihet publiku i gjerë për masat e lehtësimit të rrezikut.
- Integrimi i planit për zvogëlimin e rrezikut në një **plan operativ të azhurnuar** për organet zgjedhore. Për këtë mesiguri do të jetë e nevojshme të azhurohet oari dhe buxheti i zgjedhjeve.

Faza I: Aktivitetet parazgjedhore

Planifikimi i zgjedhjeve dhe burimet

Aspekte rreth shtyerjes dhe ndryshimet tjera në kalendarin zgjedhor/ orari dhe dispozitat ligjore

Me përhapjen e Covid-19 në të gjithë botën, gati 60 vende dhe territore kanë njoftuar se zgjedhjet nacionale dhe ndër-kombëtare janë vonuar nga frika se zhvillimet e mëdha zgjedhore mund të shpejtojnë shkallën e transmetimit të virusit korona dhe që organet zgjedhore nuk do të jenë në gjendje të eliminonjë me sukses rreziqe të tilla. Megjithëse vonesa nganjëherë mund të jetë vendimi më i mirë për të mbrojtur votuesit dhe zyrtarët e angazjuar për zgjedhjet, ata gjithashtu mund të hapin dyert për manipulim politik dhe abuzim të pushtetit.³¹ Drejtuesit mund të përdorin krizën publike shëndetësore si një justifikim për të anuluar proceset zgjedhore dhe për të thelluar fuqinë e tyre, duke shkëlur parimet demokratike në një kohë shumë të brishtë. Nëse shtyerja është zgjidhja e vetme e mundshme për të mbrojtur qytetarët, organet zgjedhore dhe organet e tjera shtetërore duhet të sigurojnë respektimin e dispozitave ligjore për të rregulluar shtyrjen e zgjedhjeve; të zhvillojnë vlerësime dhe plane të rrezikut në koordinim me autoritetet shëndetësore dhe palët e interesuara të zgjedhjeve për të zhvilluar zgjedhjet në një datë të mëvonshme; për të caktuar një datë të re zgjedhjesh, nëse është e mundur; dhe t'i komunikojë publikut se cila është arsyeja për vendime të tilla dhe çfarë lloj aktivitete do të ndërmerren për të zvogëluar rreziqet e shëndetit publik për të gjithë palët e interesuara.

Çështjet e lidhura me datën e zgjedhjeve

Një numër i faktorëve merren parasysh kur përcaktohet data e zgjedhjeve ose periudha e mbajtjes së zgjedhjeve, përfshirë edhe kushtet e motit. Për shembull, zgjedhjet mund të planifikohen në sezonën kur temperaturat janë të moderuara ose më pak me shi për të lejuar votuesit të mblidhen jashtë dhe të shmangin tubimet brenda. Nëse sëmundja transmetohet përmes vektorëve siç janë mushkonjat ose insektet e tjera, autoritetet duhet të marrin parasysh kur vektorët e tillë janë më aktivë. Temperaturat më të larta janë më pak të favorshme për viruse të tilla si gripi (i cili shkakton gripin e zakonshëm) dhe, në vitin 2003, përhapja e SARS u ul për shkak të temperaturave të larta. Edhe pse disa ekspertë presin një rënie të lehtë të shkallës së ndotjes me Covid-19 me mot më të ngrohtë dhe më të lagësht³² në Shtetet e Bashkuara dhe Evropë, është ende e paqartë nëse kjo do të ngadalësojë ndjeshëm përhapjen e virusit, edhe pse përhapja e sëmundjes në hemisferën jugore tregon që temperaturat e larta nuk janë të mjaftueshme për të kufizuar përhapjen e virusit.

Vendimi për datën e zgjedhjeve dhe veprimtarive zgjedhore duhet të marrë parasysh edhe përhapjen e sëmundjes. Sa i përket pandemisë së Covid-19, OBSH ka klasifikuar skenarët e transmetimit të sëmundjes në katër kategori:³³ 1) nuk ka raste të reja; 2) raste sporadike; 3) grumbuj rastesh; dhe 4) transmetimi i sëmundjes në komunitete, si kategori më serioze, në të cilat janë identifikuar disa grupime të palidhura në disa pjesë të vendit. Masat e ndërmarra nga qeveritë në disa nga këto skenarë më të vështirë, siç janë masat e detyrueshme të izolimit dhe kufizimet e udhëtimit, mund të çojnë në paaftësinë për të mbajtur një votë personale në zgjedhje.

Organet zgjedhore gjithashtu mund të marrin parasysh fazën e një epidemie në vend ose rajon. Nëse të dhënat e raportuara janë të besueshme, nëse shikoni trajektoren e rritjes së numrit të rasteve në vend ose rajon, autoritetet mund të marrin informacione nëse numri i të infektuarve është në rritje, është stabilizuar apo është në rënie. Edhe pse kjo varibël nuk mund vet në veti të garantojë sigurinë e zgjedhjeve, pasi mund të ndodhë, një valë e re e infeskionit. Një skenar më optimist është kur numri i të infektuarve është i qëndrueshëm ose në rënie.

Në fund të fundit, duhet të merren parasysh kapaciteti dhe struktura e sistemit të kujdesit shëndetësor të vendit dhe shkalla e pritur e hospitalizimit gjatë zgjedhjeve. Nëse kërkesa për shtretër spitalorë dhe ventilator arrin kapacitetin e saj maksimal që ka në vend, mbajtja e zgjedhjeve mund të rrëzojë sistemin shëndetësor dhe ta sjellë atë pothuajse në një gjendje kolapsi, përveç që prokurimi kryesor i pajisjeve mbrojtëse personale do të devijohet nga spitalet në vendvotimet.

Çështjet e lidhura me identifikimin dhe blerjen e materialeve, pajisjeve dhe mallrave shtesë

Nëse mënyra e kryerjes së zgjedhjeve ndryshohet nga votimi personal me mënyra alternative të votimit në distancë, organet zgjedhore do të duhet të bëjnë një seri ndryshimesh në lidhje me materialet e blera dhe / ose pajisjet. Për shembull, kur lejohet me ligj prezantimi dhe zgjerimi i votimit postar, ose dërgimi i fletëvotimeve në mungesë të votuesve për të qenë prezent në vendvotimin, do të ketë nevojë për më shumë zarfe, detyra postare dhe dhoma më të mëdha për përpunimin e votave si dhe angazhimi dhe trajnimi i personelit shtesë. Kur procedurat zgjedhore transferohen në formë online, mund të jenë e nevojshme prokurime për zhvillimin dhe mirëmbajtjen e sigurt të platformave virtuale.

Në qoftë se zhvillohen votimet personale, organet zgjedhore prap se prap duhet që të procesojnë furnizime shtesë për numër të caktuar të materialeve, me qëllim që të ulët rrezikun për bartjen e sëmundjes gjatë kohës së regjistrimit të votuesve dhe kandidatëve dhe vetë votimit. Me rëndësi të veçantë është të definohen resurset adekuate, të identifikohen furnizuesit, dhe furnizimet të kryhen në mënyrë të shpejt dhe transparente ashtu që në kohë të arrij materialin dhe në sasi të nevojshme. Posaçërisht në rastet e epidemive të mëdha, si që është pandemia me Kovid , mund të vijë deri tek ndërprerja e procesit të furnizimit për shkak të kërkesës së madhe të ndonjë produkti në nivel global dhe për shkak se prodhuesit mund përkohësisht të jenë mbyllur. Për këtë shkakë personat që janë përgjegjës për procesin zgjedhor duhet që të sigurojnë të gjithë furnizimet të jenë të disponueshme, dhe mund të jenë të porositura në kohë para se të merret vendimi për mbajtjen e zgjedhjeve. Ky procesi i furnizimit të materialeve të domosdoshme në kushte ideale duhet që të bazohet në procesin e furnizimit të makinave votuese për furnizim i cili është përgatitur në vendin tonë.

Ashtu siç u tha më lartë, për të ulur reziqet për bartjen e Kovid -19, në vend votimet do të jenë të nevojshme materialet e mëposhme :

- **Sapun ose tretje alkoholike** – të cilat do të shfrytëzohet për pastrimin dhe dezinfektimin e duarëve dhe **produkte tjera të miratuara për dezinfektim të sipërfaqeve**. Sasia e nevojshme për çdo produkt varet nga numri i votuesve, vendvotimeve, dhe aktiviteteve tjera që kryhen personalisht si dhe aktivitetet tjera nga organet zgjedhore (psh.: regjistrimin e votuesve, trajnim për anëtarët e vendvotimeve) Edhe pse besohet se dalja nuk do jetë 100%, organet zgjedhore patjetër duhet të sigurojnë materiale për numër maksimal votuesish.
- **Maskë për fytyrën** – në qoftë se janë të përpunuara dhe vëndosura siç duhet, mund të përfshijnë disa vryma për frymëmarrje dhe të ulin gjasat që të tjerët që janë përreth personit të jenë në kontakt përmes atyre pikave. Në kushte optimale duke marrë parasysh që ka materiale të pakufishme, respiratorët N95 janë një mundësi e mirë duke pasur parasysh efektin e tyre. Maskat kirurgjikale janë gjithashtu efikase, edhe pse japin mbrotje më të dobët se respiratorët N95. Duke marrë parasysh se ka mungesë të këtyre produkteve në nivel global, prioritet absolut duhet tu jepet punëtorëve shëndetësor të furnizohen me respirator N95 dhe maska kirurgjikale. Në qoftë se edhe më tej ka mungesë, organet zgjedhore mund të shohin alternativa, siç është furnizimi me maska

tekstile për bordet zgjedhor, nëpunësit tjerë zgjedhorë, dhe për votuesit në qoftë se e lejon buxheti. Nëse përdoren maska tekstile, duhet të jepen udhëzime të përshtatshme për larjen e tyre ashtu siç rekomnadohet. Në qoftë se organet zgjedhore nuk mund të sigurojnë maska për votuesit, ato duhet tu japin rekomandime dhe instruksione që votuesit që marrin pjesë në aktivitetet zgjedhore ti blejnë ose të bëjnë vetë maskat e tyre. CDC ka dhënë instruksione për prodhimin e maskave shtëpiake. Për këshilltarët zgjedhor të cilët janë në kontakt të drejtëpërdrejtë me votuesit të cilët janë pozitiv me Covid-19 dhe atyre që do tju ndihmojnë votuesve që kanë nevojë dhe nuk mund të mbajnë distancën fizike të nevojshme, mund të merret parasysh dhe përodrimi i vezirve në fytyrë. Maskat e tejdukshme gjithashtu mund të ndihmojnë tek votuesit shurdhëmëmec që të lexojnë nga buzët anëtarët e këshillave zgjedhor.

- **Litër, fije, ngjitëse ose metër** – mund që të ndihmojë të realizohen protokollat për të ruajtur distancën fizike derisa pritët radhë ose gjatë kohës së secilës procedurë zgjedhore. Rekomandohet që të përdoret një ose më shumë prej mjeteve në secilin vendvotim për të mirëmbajtur rendin adekuat ku do të presin votuesit. Këto mund të furnizohen në nivel lokal, me çmim të ulët, ndërsa sasia adekuate mund të caktohet nga nëpunësit që kanë përvojë me procesin zgjedhor. Shirit ose copë teli mund të ngjitet në litar ose konop në çdo 1.8 metër për të siguruar distancën e nevojshme në mes atyre që janë në radhë, ndërsa në dysheme mund të vendosen ngjitëse ku secili person di të qëndroj në çdo hapë të procesit. Gjithashtu do të duhet të sigurohen edhe personat të cilët e kontrollojnë qëndrimin në radhë që të sigurohet distancë fizike.
- **Vezi nga pleksiglas ose ndonjë material i tejdukshëm**, përderisa ka, mund të shërbejë si barier mbrojtëse në mes bordeve zgjedhore, votuesve dhe anëtarëve të tjerë gjatë procedurave të ndryshme (p.sh. regjistrimi i votuesve, verifikimi i votuesve, nënshkrimi në listën zgjedhore) dhe ato ndihmojnë që stërpiklat respiratore nga një person mos të arrijnë tek personi tejtër. Vezirët e tillë duhet shpesh të dezinfektohen me produkte adekuate dhe njerëzit duhet shmangin prekin e tyre.
- **Dorezat** – mund të që shërbejnë si mbrojtje nga ana e bordeve zgjedhore dhe nëpunësve tjerë zgjedhor që të shmangin kontaktin e drejtëpërdrejtë me objektet dhe sipërfaqet si dhe me votuesit, me kushtë që mos e prekin fytyrën (gojën, hundën dhe sytë) përderisa i përdorin dorezat. Një palë doreza duhet të përdoren për një periudhë të shkurtër kohore. Në qoftë se ka material të mjaftueshëm rekomandohet që të sigurohet një kuti me doreza (nga 50 palë për një kuti) për bordet zgjedhore në secilin vendvotim. Në atë mënyrë do të sigurohet që ato ti ndërojnë shpesh dorezat. Të gjithë dorezat e përdorura duhet që në mënyrë adekuate dhe të sigurt të hudhen në kosh të mbyllur. Duke qenë se ekspozimi individual i votuesve gjatë kohës së procesit zgjedhor është më i vogël, nuk rekomandohen doreza për votuesit, por rekomandohet që të bëhet dezinfektimi i duarëve para dhe pas votimit dhe kjo është më efikase.³⁶ Dorezat mund që personave tu japin një ndjenjë të rejshe të sigurisë,³⁷ dhe ti prekin më tepër sipërfaqet dhe fytyrën e tyre, dhe më rëndë është të bëhet dezinfektimi i duarëve ose bëhet më rallë, dhe njëkohësisht dorezat paraqesin rrezik në qoft se nuk hudhen në mënyrë adekuate dhe kjo është me gjasë të ndodhë kur dorezat përdoren nga miliona njerëz.
- **Materiallet edukative** – që përmbajnë udhëzime për ruajtjen e higjienës, dhe të cilët janë të dedikuara për votuesit dhe pjesëmarrësit e tjerë në procesin zgjedhor, veçanërisht rekomandohet për të gjithë aktivitetet publike. Posterat duhet të vendosen brenda dhe jashtë vendvotimeve në gjuhët që fliten në shtet, dhe duhet të kenë skica të qarta. Funksionarët zgjedhor duhet të bashkëpunojnë me shërbimet shëndetësore për të

përcaktuar se cilat poster duhet të vendosen, dhe të bien në kontakt me agjencionet përgjegjëse për prodhimin e tyre. Me gjasë shumica e këtyre materialeve do të jenë në dispozicion falas nga ana e Agjencioneve nacionale dhe atyre ndërkombëtare.

- **Radio dhe porositi e TV-së dhe komunikimi tjetër publik** në lidhje me zgjedhjet duhet të përmbahen instruksione të qarta shëndetësore për votuesit para se të arrij në vendvotim. Shumica e detajeve mund të gjenden në pjesën "Edukimi i votuesve". Ato porosi duhet që të përpunohen në bashkëpunim me shërbimet shëndetësore që të sigurohet përcjellja e mesazhit me shërbimet tjera publike. Në qoftë se ato porosi janë plotësim i porosive të medimeve të cilët planifikojnë që ti dërgojnë për zgjedhje, kështu mund të zvogëlohen mjetet buxhetore. Porositë duhet që të prodhohen në formate të kuptueshme, siç është gjuha me shenja dhe me fonte të mëdha, si dhe në gjuhët lokale. Strategjia për shpërndarje duhet të që shfrytëzojë kanalet egzistuese nëpërmjet të cilave do të përfshihen grat, të rinjtë, personat me aftësi kufizuara, dhe grupet e tjera jo të përfaqësuara.

Edhe gjatë kohës së epidemisë Ebola në Afrikën perindimore është treguar që përdorimi i termometrit paprekje është efikas, dhe disa shtete i kanë përdorur edhe gjatë epidemisë së tanishme me Covid-19, përdorimi i tyre në këtë rastë është shumë më pak i dobishëm. Termometrat mund të japin rezultate të rejshme pozitive apo negative,³⁸ në veçanti në qoftë se personi merrë terapi për ethe, dhe me ato nuk mund të zbulohen shenjat tek personat asimptomatik. Edhe pse ethet janë një nga simptomat e hershme tek Ebola dhe tek personat që janë të infektuar nuk mund të bartin sëmundjen deri sa të paraqiten simptomat e sëmundjes, dëshmit e fundit tregojnë se personat që janë pozitiv me Covid-19 mund të jenë asimptomatik dhe ta bartin tek personat e tjerë.³⁹ Veçanërisht në kontekst kur resurset janë të pakta *termometrët nuk duhet të jenë prioritet.*

Çështjet lidhur me buxhetin/harxhimet plotësuese

Organet zgjedhore patjetër të kenë parasysh se të gjithë resurset e lartëpërmendura nënkuptojnë harxhime shtesë. Varësisht se sa është përhapur epidemia, me gjasë edhe organizatat e tjera në vend, madje edhe në rajone të tjera mund të kryhen furnizimet e njëjta, dhe kjo mund të sjell deficit dhe rritje potenciale të çmimeve. Furnizimet e reja me materiale nuk janë harxhime të vetme shtesë për zgjedhjen në kushte të krizës shëndetësore publike. Kur procedurat dhe aktivitetet zgjedhore kryhen personalisht gjatë periudhës së epidemisë, organet zgjedhore patjetër duhet të marrin në konsideratë mënyrat për të zvogëluar tubimet dhe të ruajnë distancën e nevojshme fizike në mes gjithë të pranishmëve. Në këto vendime mund të hyjnë dhe hapja e qendrave për regjistrim disa ditorë ose organizimi dhe mundësimi i trajnimeve për bordet zgjedhor që të mundësohet grupe më të vogla në çfardo kohe, si dhe sigurimi i hapësirave më të mëdhaja që të respektohet distanca adekuate fizike. Përveç kësaj duke pasur parasysh procedurat e modifikuara dhe kërkesat e reja për trajnim adekuat për përodrimin e pajisjeve mbrojtëse personale, këto programe trajnuese kërkojnë dhe kohë plotësuese. Për të gjithë këto alternativa me gjasë do të rriten dhe harxhimet.

“ Organet zgjedhore patjetër duhet të marrin parasysh të gjitha këto harxhime shtesë dhe kapacitetin e tyre që ti lejojnë, të kordinohen me partner dhe agjencione, ti mbulojnë harxhimet për të cilat nuk kanë mundësi, dhe të kordinohen me shërbimet shëndetësore për të identifikuar nevojat elementare që tu jepet prioritet masave.”

Përfundimisht, në qoftë se organet zgjedhore vendosin që të realizojnë aktivitetet zgjedhore dhe vetë zgjedhjet përmes shmangur grumbullimin e personave, një numër i caktuar i harxhimeve mund të ndërlihet dhe me votimin alternativ në distancë. Për shembull, organet zgjedhore pajtetër të investojnë në platforma online, në trajnime virtuale, dërgimi i materialeve dhe formularëve përmes postës, dhe masa sigurimi për të garantuar shfrytëzimin legal të resurseve. Organet zgjedhore patjetër që të shqyrtojnë të gjithë këto shpenzime plotësuese dhe të vendoset në lëvizje kapaciteti tyre, të kordinohen me partner dhe agjencione për të mbuluar harxhimet që nuk kanë mundësi, dhe të kordinohen me shërbimet shëndetësore që të identifikohen nevojat eseciale që tu jepet masave prioritet.

Regjistrimi i kandidatëve

Çështjet që lidhen me regjistrimin e kandidatëve përmes postës

Përmes procesit të regjistrimit, partitë politike dhe kandidatët e pavarur e zyrtarizojnë pjesmarrjen e tyre në zgjedhje. Organet zgjedhore në bazë të informacionit të paraqitur nga ana e partive dhe kandidatëve përpilojnë fletëvotimet që do të përdoren në ditën e zgjedhjeve; të printuara ose në formë elektroike. Duke marrë parasysh se informacionet e dhëna gjatë kohës së regjistrimit të partive dhe kandidatëve shfrytëzohen për ti printuar fletëvotimet (ose të përpunohen në formë elektronike), me rëndësi të veçant janë të gjitha ato informacione të jenë të sakta, për shkak se përcaktimi i vlefshmërisë së votuesëve dhe përpunimi fletëvotivimeve mund të cenohet për shkak gabimeve në ato informacione.

Varësisht nga sistemi zgjedhor në vend dhe korniza ligjore me të cilën rregullohet regjistrimi i kandidatëve procesi në masë të madhe mund të përfundoj edhe nëpërmjet postës rekomanduese ose personale.

Opsioni e dërgim me postë nënkupton më pak rrezik për aplikantët dhe është relativisht e lehtë të kalohen ato rreziqe si për parashtruesin ashtu edhe për nënpunsin i cili i përpunon parashtruesat për

regjistrim. Siç është e potencuar më detajisht në pjesën „[Funksionimi i vendvotimeve](#)”, personat të cilët i plotësojnë formularët në kushte shtëpiake duhet që të dezinfektojnë duart pas përfundimit të procesit dhe më mirë është të dërgohen në zarfë në të cilën ka ngjitës dhe mund të mbyllen.

Përderisa nuk ka në dispozicion zarfa të tillë, në zarfë duhet të shtypen instruksione në të cilat parashtruesit i rekomandohet se nuk duhet ta mbyll zarfin me pështymën e tij dhe pastaj ti ofrohet mundësi e sigurtë (psh. shpuza e njomë për ta aktivizuar ngjitësin). Nënpunësit të cilët i pranojnë fletparaqitjet me postë duhet që të shfrytëzojnë doreza, ti ndjekin protokollat për dezinfektim të duarve, të shmangin prekjen e fytyrës dhe ti respektojnë masat për distancën fizike në hapësirat përkatëse.

Çështjet e lidhura me regjistrimin personal te kandidatëve

Për shumicën e proceseve në regjistrimin e kandidatëve është e domosdoshme prezenca personale e kandidatëve potencial në një zyrë të caktuar në një periudhë të caktuar ose për ti dorëzuar dokumentet zyrtare në origjinal, të nënshkruhen formular ose të fotoqafohen për fletvotim.⁴⁰ Në disa raste kërkohet edhe prezenca e një përfaqësuesi të partisë politike ose dëshmitari, duke rritur kështu edhe numrin i personave të cilët duhet të jenë prezent në hapësirën e njejtë. Prej aty kur bëhet zgjedhja e vendit ku duhet të kryhet regjistrimi personal i kandidatit nënpunësi i organit zgjedhor duhet të merr parasysh masat për distancim fizik për personat të cilët presin rend jasht ose brenda në objekt, protokollat adekuate për hyrje dhe dalje, hapësirë të nevojshme për nënpunësit që të mund të punojnë në një rreth të sigurt. Para hyrjes në një hapësirë të caktuar parashtruesit duhet që tu përmbahen protokollat adekuate për dezinfektimin e duarve. Gjithashtu duhet të vendosen postera ku janë të përshkruara instruksionet. Organet zgjedhore çdoherë e më shumë i integrojnë sistemet për regjistrimin e kandidatëve me dizajn të kompjuterizuar të fletvotimeve dhe nga kandidatët kërkohet që ti vërtetojnë të dhënat personale që janë të vendosura në sistem në momentin e regjistrimit. Ulja e rreziqeve nga transmetimi i Kovid19 në zyra të cilat shfrytëzojnë sistem të integruar kompjuterik për regjistrimin e votuesve do të nënkuptohen masa si ato të potencuara në pjesën “Regjistrimi i votuesve” ku përdoren pajisje teknike për shkëmbimin adekuat të dokumenteve për nënshkrimin e formularëve dhe për fotografim. Gjatë përpunimit të udhëzimeve për regjistrimin e kandidatëve organet zgjedhore duhet të kycin instruksione të cilat kanë të bëjnë me mirëmbajtjen e distancës fizike, dezinfektimin e duarve dhe higjienën respiratore gjatë gjithë procesit. Edhe aplikantët edhe nënpunësit e zgjedhjeve inkurajohen të përdorin maskë dhe doreza duke marrë parasysh shkëmbimin e përhershëm të dokumentacionit dhe afërsisë nëpërmjet personave gjatë fotografimit.

Çështjet që lidhen me dorëzimin e nënshkrimeve në mbështetje të kandidatëve

Kërkesa nga kandidatët potencial për të dorëzuar numër minimal të nënshkrimeve nga votuesit e përshtatshëm në mbështetje të kandidaturave të tyre është një praktik e zakonshme. Grumbullimi i nënshkrimeve nga mijra votues personalisht dhe prekja e librave me duar ku grumbullohen nënshkrimet mund të sjell deri te shumë rreziqe për transmetimin e virusit korona, duke marrë parasysh personat që i grumbullojnë nënshkrimet dhe ato që i japin nënshkrimet duhet të jenë në një interaksion të afërt dhe ti prekin sendet e njëjta. Në qoftë se egziston mundësia, organet zgjedhore duhet ta shqyrtojnë mundësinë që të kërkohet numër më i vogël nënshkrimesh ose tju mundësohet grumbullimi i nënshkrimeve online duke shfrytëzuar platforma të sigurta.

Fushata zgjedhore

Çështjet që lidhen me udhëheqjen tradicionale të fushatës dhe fushata te mediumet e reja

Mundësia e barabartë për tu udhëhequr një fushatë zgjedhore është e rëndësishme për zgjedhje të

ndershme. Edhe pse ushtruesit e detyrës akoma do të kenë qasje deri tek mediumet dhe mesiguri do të jenë të eksponuar gjatë krizës shëndetësore publike, mund të jetë shumë e rëndë për opozitën, kandidatët e ri dhe në vecanti për kandidatët me resurset e vogla për tu bërë të famshëm në kohë kur aktivitet publike janë të kufizuara ose janë vendosur masa për izolim të plotë. Duke marrë parasysh se në shumicën e vendeve ushtruesit e detyrave janë kryesisht burra, këto pengesa mund të rëndojnë udheheqjen e fushatës për kandidatet gra dhe zgjedhjen e tyre eventuale.

Në këtë kontekst, është duke u bërë edhe më e rëndësishme për të gjithë kandidatët dhe partitë të ju sigurohet qasje të drejtë deri tek mediumet dhe të implementohen rregullore për financim politik. Organet zgjedhore duhet që të shqyrtojnë se si do të kordinohen me mediumet shtetërore dhe ato private për të lehtësuar qasjen deri tek videospotet për parti dhe kandidat të ndryshëm, dhe të organizohen debate të shumta politike që tu mundësohet aktorëve të rinjë dhe tu jepet shansa që të prezantojnë platformën e tyre politike. Organet zgjedhore gjithashtu duhet të shqyrtojnë dhe të kyçen në simulimin e caktuar për kandidatët me më pak resurse për të kandiduar në zgjedhje, si për shembull lirimi nga harxhimet për regjistrim.

Kur është e mundur, organet zgjedhore duhet të inkurajojnë partitë politike të kordinohen me shërbimet shëndetësore në raport me protokollet për uljen e rrezikut në lidhje me aktivitetet e tyre dhe të sigurojnë porosinë për ballafaqimin nga sëmundja. Gjatë zhvillimit të debateve, komunikimit me qytetarët dhe aktivitetet që emitohen përmes radios, televizorit ose online duhet patjetër të qëndrojnë më së paku në distancë nga 1,8 m ndërmjet veti, të shfrytëzojnë mjete mbrojtëse (veçanërisht maska për fytyrën) kur janë në afërsi me personat tjerë dhe të ndjekin protokollet për pastrimin e duarve ashtu siç përmendëm më lartë.

Duhet të theksohet se duke marrë parasysh se është e pamundur të lexohet nga buzët e folësve deri sa ata janë duke mbajtur maskë në fytyrë, edhe më e rëndësishmja është të sigurohet dublimi ose interpretimi i gjuhës me shenja për të pasur qasje deri tek përmbajtja.

Mjetet elektronike siç janë ekрани, tastatura dhe mikrofoni duhet patjetër të dezinfektohen në pajtim me instruksionet nga prodhuesit.

Veçanërisht kur transmetohen video nga aktivitet, pjesëmarrësit patjetër të jenë të vetëdijshëm se sjellja e tyre po monitorohet, dhe si lider ose persona që kanë ndikim, dhe ato patjetër që të jenë shembull i mirë dhe model për masat adekuate për uljen e shpërndarjes së sëmundjes.

Çështjet e lidhura me mirëmbajtjen e takimeve publike / mitingje

Duke marrë parasysh se shumica e shteteve kanë kufizuar numrin e personave të lejuar të mblidhen në grupe që të ndalohet Covid-19, aktivitet zgjedhore publike siç janë mitingjet gjatë kohës së kampanjës kryesisht janë anuluar. Nëqoftëse do të lejohen nga ana e qeveritarëve, për këto aktivitet patjetër duhet të ndjekin një numër rekomandimesh.

Mitingjet dhe aktivitetet e tjera nga fushata janë veçanërisht të rënda për tu kontrolluar zakonisht janë jashtë sferës së organeve zgjedhore, por, edhe kur është ashtu organet zgjedhore ose partitë politike mund të sponzorojnë forum (forum online, trajnim, puntori) në bashkpunim me shërbimet shëndetësore ku do të jenë të përfshirë bazat për uljen e rrezikut dhe kandidatët do të kenë mundësi të parashirojnë pyetje dhe të paraqesin problemet. Gjithashtu në koordinim me shërbimet shëndetërore partitë politike duhet të identifikojnë material edukativ i cili është i përshtatshëm për aktivitete publike.

Kandidatët dhe ekipet e tyre duhet patjetër të ndërmarin përgjegjësi që të përmbahen distancës fizike në të gjitha mitingjet që të mbrohen të gjitha personat që janë në rrezik, dhe të respektohet protokollin për hyrje dhe dalje në të gjitha aktivitetet të cilat zhvillohen në hapësirë të mbyllur. Ato protokolle duhet të përmbajnë dezinfektim të duarve (me ujë dhe sapun ose tretje alkoolike) gjatë hyrjeve dhe daljeve nga objektet dhe lëvizje adekuate të personave brenda dhe jashtë objektit që të shmangen

kontaktet. Personat prezent gjithashtu duhet të mbajnë maska. Të gjithë ftesat për tubime publike të cilat i dërgojnë partitë dhe kandidatët duhet të përmbajnë edhe një pjesë të dedikuar për shëndetin publik, duke përshkruar udhëzimet për pjesmarrje. Folësit nga tribuna duhet të respektojnë gjithashtu të gjitha rekomandimet të cilat janë rekomanduar nga shërbimet shëndetësore, siç është mbajtja e maskave kur janë në kontakt me njerëz tjerë, shmangie të dhënies së dorës me mbështetësit e tyre ose të lidhen në një formë tjetër në një komunikim të drejtëpërdrejtë me to.

Çështjet e lidhura me kampanjën derë më derë

Personat të cilët e realizojnë fushatën derë më derë duhet patjetër ti ndjekin masat për uljen e rrezikut që të kufizohet komunikimi njeri me njeri dhe të ulen rreziqet nëpërmjet dhënies së fletushkave dhe materialit tjetër zgjedhor. Ashtu si u përmend më lartë e rëndësishme është personat që punojnë në fushatë të mbajnë distancë të sigurt nga të tjerët, të mbajnë, maska ose mjete tjera mbrojtëse dhe të pranojnë mënyrë për ndarjen e materialit me të cilin do të ulet prekja e panevojshme (psh.: lënia e materialit para derës në vend që ti dorëzohet drejtëpërdrejt qytetarit).

Çështjet e lidhura me dezinformatat për Covid-19 dhe narativat për sëmundje që shfrytëzohen për tu manipuluar me daljen dhe /ose rezultatit zgjedhor

Aspekti tjetër i rëndësishëm i fushatës zgjedhore është edhe përmbajtja e porosive. Gjatë kohës së krizës shëndetësore publike, dhe kandidatët të cilët janë ushtrues detyre dhe kandidatët opozitarë mund të mundohen që ti shfrytëzojnë ndryshimet në procesin zgjedhor dhe frigën e qytetarëve për të fituar poena politike.⁴¹ Për shembull, kandidatët mund të tentojnë që të ekyagjërojnë rreziqet nga infektimi gjatë kohës së zgjedhjeve për të ulur pjesëmarrjen e votuesve në rajonet ku ata nuk kanë rejting të mirë, ose të ushqejnë narativat ku sëmundja që lidhin sëmundjen me grupe të caktuara për të dëmtuar kandidatët që janë të afërt me ato grupe. Për organet zgjedhore rekomandohet të përgadisnin Kodin e Sjelljes të partive politike ose të përfshijnë pjesë për Covid-19 në kodekset egzistuese të sjelljes ku parashihen sanksione për ato që i shkelin këto parime, dhe nga afër ta ndjekin fushatën zgjedhore që të mund ti identifikojnë kryesit dhe ti shqyptojnë sanksione.

Edukimi i votuesve

Çështjet e lidhura me informimin e votuesve për sëmundjen dhe paralajmërimet e tjera

Edukimi është thelbësor për të siguruar që njerëzit të dinë se si të veprojnë në mënyrë të sigurtë gjatë procesit zgjedhor dhe për të sqaruar frikën e pabazuar midis zyrtarëve të zgjedhjeve, votuesve dhe palëve të tjera të interesit, të cilat mund të dëmtojnë pjesëmarrjen e tyre. Votuesit duhet të kenë njohuri themelore për virusin, si transmetohet, dhe si të ndalohet transmetimi. Organet zgjedhore gjithashtu duhet t'u shpjegojnë votuesve dhe palëve të tjera të përfshira në zgjedhje të gjitha aktivitetet dhe masat që merren për të zvogëluar rreziqet dhe për të mbrojtur shëndetin e tyre. Postera edukative, video ose njoftime të tjera të shërbimit publik në lidhje me transmetimin e virusit korona duhet të vendosen ose të postohen në të gjitha vendet publike ku njerëzit mblidhen gjatë zgjedhjeve. Çdo vend i regjistrimit të votuesve, zyra e kandidatëve, vendvotimet dhe zyrat e selisë së zgjedhjeve duhet të marrin udhëzime të veçanta për mënyrën e vendosjes së posterave dhe mesazheve të tjera të shëndetit publik. Kur krijohen materiale edukative, autoritetet zgjedhore duhet të ndjekin praktikën më të mira për arsimimin shëndetësor,⁴² të tilla si:

- **Ogranicen broj na poraki** – Shqyrtoni vetëm një ide dhe kufizoni numrin në tre deri në katër udhëzimeve në maksimum (p.sh: rikujtim dhe udhëzime për dezinfektimin e duarve, mos prekjen e fytyrës ose sipërfaqeve të panevojshme, praktikimin e higjienës së frymëmarrjes, vendosjen e maskës në fytyr).
- **Tregini votuesve çfar të bëjnë** – Përdorimi i një zëri të lartë menjë ton pozitiv, duke u përqëndruar në atë që duhet të bëni dhe çfarë duhet të bëjnë votuesit në vend që të mos e bëjnë të njëjtën (p.sh. "Dezinfektoni duart para dhe pas votimit" në vend të "Mos votoni ose mos dilni nga vendvotimi") pa dezinfektuar duart").
- **Përgjedhje të fjalëve**– Për të qenë të qartë, përdorni fjali të shkurtra dhe fjalë të thjeshta ose të njohura (shmangni terminologjinë teknike ose shkencore dhe shkurtesat ose akronimet e panevojshme). Gjuha duhet të jetë kulturore e përshtatshme.
- **Përgjedhje të tregimeve vizuale** – Përdorni madhësi të shkronjave që është e lehtë për t'u lexuar dhe fotorafi që mund të shihet me sjelljen e rekomanduar shëndetësore. Fotografitë duhet të jenë me rezolucion të lartë, në mënyrë që ato të shtypen në një format të madh, duke u kushtuar rëndësi estetike të dhe të jetë e kapshme.

Shembuj të materialeve për edukimin e votuesve në Liberi gjatë epidemisë së Ebolës në vitin 2014.

Organet zgjedhore, përmes edukimit të votuesve, duhet të preballen me dezinformata në lidhje me fushatat dhe gjuhën e urrejtjes të drejtuar ndaj grupeve të marginalizuara.

Çështjet e lidhura me informimin e votuesve për procedurat e reja zgjedhore

Jo vetëm që qytetarët duhet të jenë të informuar mirë për sëmundjen dhe mënyrat në të cilat ajo mund të transmetohet, por ata gjithashtu duhet të kuptojnë se si të veprojnë me secilin hap të procesit zgjedhor që mund të ketë ndryshuar në përputhje me paralajmërimet shëndetësore. Për shembull, përderisa votuesit nuk u japin më dokumente identifikimi personal anëtarëve të komisionit për të shmangur prekjen e mundshme të objekteve dhe sipërfaqeve të kontaminuara, udhëzimet e reja për verifikimin e identitetit të votuesve duhet të jenë të qarta dhe të shpjegohen paraprakisht përmes njoftimeve publike dhe gjithëashtu edhe në tubime të tjera, gjithëashtu të njëjtat do të prezantohen edhe në qendrat e votimit duke u përsëritur përderisa ka nevojë për të njëjtën gjë. Organet zgjedhore dhe organizatat qytetare gjithashtu duhet të koordinojnë me organizatat e tjera që të jenë në gjendje të edukojnë votuesit për komunitetet shpesh të marginalizuar dhe të investojnë në mundësinë e

arritjes së atyre mesazheve, siç janë titrat dhe gjuha e shenjave.

Nëse përdoren metoda alternative të veprimit, të tilla si regjistrimi i votuesve, nominimi i kandidatëve ose votimi, autoritetet zgjedhore duhet të jenë edhe më të kujdesshëm në lidhje me mënyrën e dhënies së udhëzimeve të reja për qytetarët. Formularët që dërgohen në mënyrë elektronike ose me postë duhet të jenë sa më të thjeshtë që është e mundur, të shoqëruara me udhëzime të hollësishme, dhe dhënien e konfirmimit ose garancit adekuat qytetarëve që ata e kanë kryer detyrën siç duhet. Futja e procedurave dhe teknologjive të reja mund të ngjall dyshime, veçanërisht në mjedise të polarizuara ku një ose më shumë parti politike mund të përfitojnë nga minimi i legjitimitetit të procesit. Transparenca e informacionit dhe mbështetja e qytetarëve gjatë njohjes me metodat e reja, janë thelbësore për pranimin përfundimtar të rezultateve.

“Futja e procedurave dhe teknologjive të reja mund të ngjall dyshime, veçanërisht në mjedise të polarizuara ku një ose më shumë parti politike mund të përfitojnë nga minimi i legjitimitetit të procesit. Transparenca e informacionit dhe mbështetja e qytetarëve përdërisa ata të njihen me metodat e reja që janë thelbësore për pranimin përfundimtar të rezultateve.”

Regjistrimi i votuesve

Çështjet e lidhura me objektet ku realizohet regjistrimi i votuesve

Koriniza ligjore me të cilën rregullohet mënyra në të cilën zhvillohet regjistrimi i votuesve ndryshonë nga njëri vendë në tjetrin. Procesi më i thjeshtë, i përdorur nga gati 36 përqind e vendeve, ⁴³ kur organet elektorale importojnë informacione për listën e zgjedhësve direkt nga regjistrat në regjistrin për qytetarët ose regjistrat e administratës tatimore. Autoritetet zgjedhore më pas shpërndajnë votuesit e ligjshëm në qendrat e votimit dhe i informojnë ata për vendvotimin me e-mail, mesazhe me tekst në telefon ose përmes faqeve zyrtare të internetit. Megjithë atë në shumicën e vendeve, shkëmbimi i këtij informacioni duhet të bëhet ndërmjet votuesve të mundshëm dhe autoriteteve zgjedhore, të cilat mund të jenë personale ose indirekte, siç janë përmes formave postare ose regjistrimit elektronik të votuesve. nëpërmjet internetit.

Në disa prej proceseve të regjistrimit të votuesve mund të rezultojnë në mbledhje të caktuara të njerëzve, veçanërisht në fillim ose në fund të periudhës së regjistrimit kur organet zgjedhore dhe partitë politike bëjnë regjistrimin e votuesve. Edhe pse shumica e rreziqeve që lidhen me regjistrimin personal të votuesve janë të ngjashëm me rreziqet e votimit personal, rreziqet e tilla janë dukshëm më të ulëta në rastin e parë sepse zakonisht një numër shumë më i vogël i njerëzve regjistrohen në të njëjtën ditë. Për më tepër, ekziston një numër dukshëm më i vogël i zyrtarëve të zgjedhjeve, përfaqësuesve të mediave, vëzhguesve vendas dhe ndërkombëtarë dhe përfaqësuesve të partive politike gjatë regjistrimit, dhe për këtë arsye është më e lehtë të ruhet distanca fizike. Sidoqoftë, nëse lejohet me ligj, autoritetet zgjedhore duhet të konsiderojnë zgjatjen e periudhës së regjistrimit ose caktimin e qytetarëve në data të veçanta për të shmangur tubimet. Rekomandime të hollësishme në lidhje me zgjedhjen e vendndodhjes, planifikimin e vendosjes së atyre vendeve dhe dezinfektimin e objekteve mund të gjenden në pjesën „[Funksionimi i qendrave të votimit](#)”.

Çështjet e lidhura me pajisjet dhe materialet e regjistrimit të votuesve

Gjatë dy dekadave të fundit, vendet kanë prezantuar gjithnjë e më shumë zgjidhje biometrike për regjistrimin e votuesve për të zvogëluar rreziqet nga mashtrimet(имама). Kjo qasje për forcimin e integritetit të zgjedhjeve ka përmirësuar besimin e publikut në listën e zgjedhësve, por gjithashtu ka komplikuar procesin e regjistrimit të votuesve dhe ka rritur shanset për transmetimin e sëmundjeve.

Përveç përdorimit të laptopëve, kamerave dixhitale dhe skanuesve të gjurmëve të gishtërinjve për përbërësin e ri biometrik, regjistruerit duhet të plotësojnë formularët tradicional të regjistrimit. Organet zgjedhore duhet të jenë në gjendje të zvogëlojnë në mënyrë efektive rrezikun e transmetimit të epidemisë Covid-19, pavarësisht nëse procesi zhvillohet në letër ose me pajisje elektronike.

Personat që regjistrohen si votues shpesh duhet të paraqesin formularë të plotësuar dhe dokumente zyrtare për identifikimin personal të regjistruerit. Patogjenët mund të mbahen në ato dokumente për disa orë ose ditë,⁴⁴ dhe për këtë arsye, nëse është e mundur, duhet të shmangët përdorimi i tyre. Ekzistojnë gjithashtu rreziqe për mjetet dhe hapësirat për shkak të përdorimit të përbashkët të paisjeve të zyrës, të tilla si stilolapsa për të plotësuar dhe nënshkruar regjistrimet. Organet zgjedhore duhet të marrin në konsideratë mënyrat për të inkurajuar njerëzit që regjistrohen të përdorin stilografat e tyre, duke theksuar këtë dhe kërkesat e tjera (për shembull, ngjyrën së stilografit) në fushatat e informimit publik. Në zyrat për regjistrim patjetër duhet të ketë në dispozicion numër të mjaftueshëm stilografësh një përdorimshme dhe të kërkohet që ato të depozitohen në përputhje me rrethanat, pasi më shumë kohë duhet të dezinfektohen me fshesa dezinfektuese pas çdo përdorimi.

Një tjetër rrezik i madh për transmetimin e sëmundjes gjatë këtij procesi ndërlidhet me respektimin e distancën të duhur ndërmjet personit që regjistrohet dhe zyrtarëve që kryejnë regjistrimin. Duhet të hartohet një protokoll me të cilin personat e regjistruar vendosin dokumentet e tyre në një sipërfaqe të pastër të një tavoline të caktuar para se të kthehen në një distancë prej 1.8 metrash (të shënuar me shenja të veçanta në dysheme ose mur) në mënyrë që zyrtarët e zgjedhjeve të mund të kenë qasje deri tek dokumentet dhe për të konfirmuar emrat, fotot dhe nënshkrimet. Përndryshe, regjistruerit dhe zyrtarët mund të ndahen me paravanë transparente që shpesh dezinfektohen. Gjithashtu, vendet e përcaktuara për plotësimin e formularëve nga personat e regjistruar shpesh duhet të dezinfektohen dhe shënohen qartë përkatësisht për të mbajtur distancën fizike me persona të tjerë

Në vendet ku përdoren forma të ndryshme të teknologjisë së regjistrimit të votuesve, siç është kontrollimi i të dhënave biometrike përmes skanuesve të gjurmëve të gishtërinjve, kamerave dixhitale dhe pajisjeve për kontrollimin e thjerzave të syvenxënësve, duhet të aplikohen protokolle shtesë. Autoritetet zgjedhore duhet të kontaktojnë prodhuesit për të marrë udhëzime të hollësishme se cilat produkte mund dhe si të përdorin dezinfektuesit pa dëmtuar pajisjet. Komisioni amerikan për ndihmë gjatë zgjedhjeve ka përpiluar një listë të dobishme të burimeve nga furnizuesit dhe prodhuesit e ndryshëm me udhëzime se si të pastroni makinat e votimit dhe teknologjitë e tjera që shfrytëzohen për zgjedhjet.⁴⁵ Teknologjia e gishtërinjve pa prekje dhe pajisjet e njohjes së fytyrës, nëse i posedojnë, janë një mundësi edhe më e mirë sepse ato shmangin plotësisht rreziqet e sipërfaqeve dhe objekteve të infektuara. Teknologjia më e re për njohjen e fytyrës mund të identifikojë votuesit edhe kur ata kanë të vendosur maska. Zyrtarët të cilët bëjnë procesin e regjistrimit duhet të jenë vazhdimisht në kërkim të distancës fizike përderisa fotografojnë persona të regjistruar, ose kur inspektojnë thjerzat e syve. Fotografimi, i cili më vonë mund të përdoret për qëllime të njohjes së fytyrës, zakonisht nënkupton një distancë të vogël midis kamerës dhe objektit, pra më pak se 1.8 metra. Te disa paisje kamera është një pjesë integrale e paketës së regjistrimit biometrik të votuesve, kështu që operatori duhet të jetë afër personave që regjistrohen. Në ato raste, zyrtarët për regjistrim mbajnë pajisje poroze personale mbrojtëse. Nëse më shumë se një punonjës përdor një laptop ose desktop për të regjistruar votuesit, makina duhet të dezinfektohet pas çdo ndërrimi, si dhe çdo pajisje tjetër periferike, siç është miu dhe printeri, si dhe pajisje të tjera të zyrës të përdorura në mënyrë rutinore nga zyrtarët që kryejnë regjistrimin (p.sh., broshurat, shënuesit, materialet e përdorura për të mbledhur kartat e regjistrimit të votuesve).

Punësimi dhe trainimi i zyrtarëve që punojnë në qendrat e votimit

Çështjet e lidhura me zyrtarët që punojnë në qendrat e votimit

Megjithëse asnjë qytetar i vyeshëm nuk duhet të privohet nga e drejta për të kandiduar për të realizuar procesin zgjedhor në qendrat e votimit, në raste urgjente, në raste urgjente si një krizë shëndetësore publike, autoritetet zgjedhore duhet të marrin parasysh Çështjet e kufizimeve ose paralajmërimeve të caktuara kur fillojnë procesi e rekrutimit. Aspekti i parë që duhet të merret në konsideratë ka të bëjë me punonjësit shëndetësor. Gjatë kohës së krizës nga pandemia, si që është Kovid 19, kur spitalet objektet e tjera shëndetësore janë të mbingarkuara, profesionistët e kujdesit shëndetësor vazhdimisht preokupohen me fluksin e madh të pacientëve që kanë nevojë për trajtim. Sidomos në vendet ku është e detyrueshme të jetë pjesë e komisionit zgjedhor, organet zgjedhore duhet të marrin parasysh lirimim e të gjithë punonjësve shëndetësorë nga ky pozicion. Gjithashtu, grupet e njerëzve me rrezik më të madh të infeksionit që kanë simptoma më të rënda ose që kanë një shkallë më të lartë të vdekshmërisë gjithashtu duhet të lirohen nga detyrat e tyre në qendrat e votimit. Në rastin e Covid-19, është treguar se të moshuarit dhe njerëzit me shëndet të dëmtuar kanë rrezik më të lartë për t'u sëmurë rëndë. Organet zgjedhore duhet të shqyrtojnë mundësit se si t'i lirojnë ata persona nga detyrat e tyre, ose të paktën t'u sigurojnë atyre pajisje të plota mbrojtëse dhe aftësimin e duhur në mënyrë që ata të kryejnë detyrat e tyre në mënyrë të efektive dhe të sigurt.

Përveç pjesëmarrjes së zvogëluar të votuesve për shkak të pandemisë, organet zgjedhore duhet të shqyrtojnë trajnimin e më shumë votuesve në vend të trajnimit të një numri më të vogël të zyrtarëve të zgjedhjeve për qendrat e votimit. Duke pasur parasysh që disa prej tyre mund të sëmuren, ose duhet të kujdesen për të familjarët e sëmurë, ose thjesht të heqin dorë nga frika e sëmundjes pak para zgjedhjeve,⁴⁶ është e rëndësishme të kenë një zëvendësim të kualifikuar dhe të trajnuar për ta.

Çështjet e lidhura me trajnimin e zyrtarëve që punojnë në qendrat e votimit

Gjatë kohës së krizës publike të shëndetit, trajnimet rutinë për komisionet zgjedhore dhe të gjithë të përfshirët në procesin zgjedhor duhet të plotësohen me trajnime shtesë për të fituar njohuri themelore të sëmundjes, me theks të veçantë në mënyrat në të cilat transmetohet dhe metodat e përdorura për parandalimin e saj. përhapja e sëmundjes. Komisionet zgjedhore gjithashtu duhet të marrin udhëzime të veçanta se si të mbrojnë shëndetin e tyre dhe shëndetin e votuesve gjatë procesit zgjedhor, të tilla si mënyrën e vendosjes së maskës dhe dorezave (kur ajo është e zbatueshme), kur dhe si duhet të dezinfektohen duart dhe hapësirat, si të kontrolloni radhët dhe si t'i kujtoni votuesve të sillen në mënyrë të duhur gjatë gjithë procesit. Materialet për trajnim patjetër duhet të jenë të përshtatura për të përfshirë këtë përmbajtje dhe të gjitha masat e veçanta që duhet të respektohen nga komisioni zgjedhor dhe votuesit.

Organet zgjedhore gjithashtu duhet të kenë parasysh se edhe anëtarët me përvojë të komisionit do të kenë nevojë për vëmendje shtesë nëse futen procedura të reja për procesin zgjedhor si rezultat i krizës publike të shëndetit. E gjithë përmbajtja e re duhet të paraqitet qartë në materialet e trajnimit dhe t'u shpërndahet anëtarëve të komisioneve zgjedhore për t'u përgjigjur pyetjeve, të sigurojë sqarime shtesë dhe të sigurojë që ata e kanë kuptuar materialin. Në qoftë se është e mundur që ata të jenë të pranishëm në seancat e trajnimit, zyrtarët e zgjedhjeve duhet të marrin parasysh madhësinë e grupit që po trajnohet (duke iu përmbajtur kufizimeve në numrin e njerëzve që mund të jenë në një grup në çdo kohë) dhe distancën midis pjesëmarrësve në trajnim, dhe transferimin e trainimeve në hapësira më të mëdha nëse nevojitet më shumë hapësirë. Patjetër duhet të sigurohen të gjitha materialet e nevojshme për dezinfektimin e duarve dhe sipërfaqeve (shiko më shumë detaje mbi "Funksionimin e qendrave të votimit"), dhe posterat me udhëzime dhe një kujtesë për dezinfektimin e duarve dhe higjienën e frymëmarrjes të jenë të vendosura në të gjithë objektin.

Çështjet e lidhura me mbajtjen e trajnimit në distancë / trainime virtuale

Në qoftë se trajnimi për anëtarët e komisionit zgjedhor mund të mbahet në distancë, veçanërisht

përmes seancave virtuale dhe platformave në internet, kjo mund të zgjidhë problemin e tubimeve, por ka edhe sfida të tjera që lindin. Organet zgjedhore duhet të sigurojnë që të gjithë anëtarët e komisionit zgjedhor të kenë qasje të lehtë deri tek trajnimi (është e nevojshme shpejtësi e lartë e internetit dhe qasje në teknologji në të gjithë vendin dhe në të gjitha grupet shoqërore) dhe që formati i trajnimit të jetë gjithëpërfshirës dhe i kapshëm për të gjithë (p.sh: për personat me aftësi të kufizuara dhe për individët që nuk kanë njohuri të mjaftueshme të teknologjisë. Organet zgjedhore gjithashtu mund të shqyrtojnë mundësin e ofrimit të ndihmës me anë të kompjuteve me qasje në internet dhe asistentët që ndihmojnë anëtarët e komisionit të përfundojnë trajnimin e tyre. Në vendet ku do të realizohet trajnimi patjetër duhet realizohen praktikat standarde të dezinfektimit dhe mbajtjes së distancës (dmth dezinfektimi i duhur për çdo përdorues dhe të paktën 1.8 metra distanca midis tavolinave në të cilat janë të vendosur kompjuterët), si dhe orarin kohor për zvogëluar numrin e njerëzve të pranishëm në çdo kohë në ato hapësira.

Përveç këtyre masave për të mbrojtur anëtarët e komisioneve zgjedhore që ndjekin trajnime, organet zgjedhore duhet të marrin në konsideratë teknikat që do të sigurojnë që pjesëmarrësit në trajnim të jenë në gjendje të përfundojnë trajnimin dhe të kenë fituar të gjitha njohuritë e nevojshme që duhet të ishin përcjellur tek ata. Megjithatë seancat e trajnimit zhvillohen nga distanca, mund të jetë e vështirë për zyrtarët e zgjedhjeve të dinë nëse pjesëmarrësit i shikojnë video materialet, lexojnë materiale dhe i kushtojnë vëmendje përmbajtjes. Gjatë përgatitjes së materialit virtual, organet zgjedhore duhet të marrin në konsideratë prezantimin e mënyrave për të kontrolluar nëse është mbajtur vëmendja, kuize dhe teste para dhe pas trajnimit për të monitoruar efektivitetin e trajnimit. Nga anëtarët e komisioneve të votuesve duhet t'u kërkohet të arrijnë një numër pikësh përpara se të pajisen me një certifikatë trajnimi të përfunduar.

Vëzhguesit vendor dhe ndërkombëtar të zgjedhjeve dhe përfaqësuesit e partive

Çështjet e lidhura me rekrutimin dhe vendosjen e vëzhguesve vendore ndërkombëtar të zgjedhjeve

Vëzhguesit e zgjedhjeve dhe përfaqësuesit e partive janë pjesë përbërëse e procesit zgjedhor dhe paraqesin një mekanizëm të rëndësishëm mbrojtës kundër parregullsive dhe mashtrimeve në qendrat e votimit. Për të zvogëluar rreziqet për ata anëtarë, organet zgjedhore, vëzhguesit dhe partitë politike mund të marrin në konsideratë zvogëlimin e numrit të vëzhguesve dhe përfaqësuesve të partive në secilin vendvotim, ose t'i lejojnë ata të rrotullohen(zavendësohen) në mënyrë që më pak njerëz të jenë të pranishëm. në të njëjtën kohë në të njëjtin vend. Përveç zvogëlimit të numrit të tyre, vëzhguesit dhe zyrtarët e partiak mund të zvogëlojnë rreziqet shëndetësore nëse shmangin kontaktin e drejtpërdrejtë fizik me votuesit, zyrtarët e zgjedhjeve ose materialin zgjedhor dhe mbajnë distancën fizike të rekomanduar. Vëzhguesit dhe zyrtarët e partiak duhet të vendosin maska për të zvogëluar rrezikun e transmetimit të sëmundjes.

Para se të jenë caktuar, si dhe gjatë trajnimit të anëtarëve të komisioneve zgjedhor, vëzhguesit dhe partitë politike gjithashtu duhet të sigurojnë vëzhguesve dhe përfaqësuesve të partisë me materiale edukative dhe trajnim rreth virusit korona dhe si transmetohet dhe në çfarë mënyre, në mënyrë adekuate të vendosin pajisje mbrojtëse, të dezinfektojnë duart e tyre dhe të praktikojnë higjienën e frymëmarrjes. Organet zgjedhore, partitë politike dhe organizatat vëzhguese gjithashtu duhet të lirojnë anëtarët që bëjnë pjesë në grupet me rrezik të lartë dhe punonjësit e kujdesit shëndetësor nga pjesëmarrja në monitorimin e drejtpërdrejtë të zgjedhjeve dhe të sigurojnë që ata janë plotësisht të vetëdijshëm për rreziqet nga përfshira direkte e tyre.

Çështjet e lidhura me akreditimin e vëzhguesve dhe përfaqësuesve partiak

Megjithëse rolet e tyre ndryshojnë, si vëzhguesit e zgjedhjeve ashtu edhe zyrtarët partiak duhet të jenë gjithnjë të akredituar nga organet e zgjedhjeve përpara se të fillojnë detyrat e tyre. Kjo shpesh nënkupton që zyrtarët e zgjedhjeve duhet të pranojnë dhe përpunojnë një numër të madh të aplikacioneve për akreditim në një periudhë shumë të kufizuar. Procesi i akreditimit po bëhet më i detajuar. Organizatat e vendit duhet së pari të aplikojnë pranë autoriteteve zgjedhore për t'u certifikuar si organe vëzhguese të zgjedhjeve. Pas certifikimit, organizata plotëson një aplikim për secilin nga vëzhguesit individualisht. Në disa raste, kjo mund të bëhet në mënyrë elektronike në një faqe të caktuar për atë qëllim⁴⁷. Pasi të miratohet nga organi zgjedhor, pregaditen bexhat (shënjat e akreditimit) dhe i jepen mbikëqyrësit për shpërndarje të brendshme. Sidoqoftë, proceset manuale përdoren shumë më shpesh, dhe secilit vëzhgues i kërkohet të vijë personalisht në një zyrë të caktuar të autoritetit zgjedhor. Në ato zyra, një grup pune i pranon dhe përpunon format e aplikimit dhe jep bexhat (shënjat e akreditimit) me detaje personale të personit, përfshirë edhe fotografimin. Në disa vende, fotografimi bëhet në kohë reale nga ana e zyrtarëve. Përkohësisht mund të paguhet edhe ndonjë shumë e caktuar, respektivisht pagesë në kesh ose transfer bankar nga njëri anëtar në tjetrin. Akreditimi i përfaqësuesve partiak, gjithashtu, shpesh herë është një proces me dy hapa, edhe pse organet zgjedhore zakonisht konsiderojnë se partit ose kandidatë që janë regjistruar me sukses kualifikohen në mënyrë automatike për përfaqësues partiak. Shkalla e bashkëveprimit njeri-njeri në këtë proces mund të jetë i ngjashëm me atë të vëzhguesve, pasi përfaqësuesit e partive shpesh duhet të jenë të pranishëm personalisht për të nënshkruar format e akreditimit dhe t'i fotofojnë ato për bexhat.

Për të zvogëluar rreziqet e transmetimit të Covid-19 në zyrat e organeve zgjedhore përgjegjëse për akreditimin e vëzhguesve të zgjedhjeve dhe zyrtarëve të partiak, kjo përfshin një kombinim të qasjeve të përdorura në regjistrimin e votuesve dhe vendvotimet. Kur shfrytëzohet një sistem i integruar për akreditim të kompjuterizuar për të marrë të dhëna personale dhe fotografi, duhet të meren parasyshtë protokollat standarde të përmendura më parë në lidhje me përdorimin e pajisjeve teknike. Për më tepër detaje shikoni „[Regjistrimi i votuesve](#)” и „[Funksionimi i vendeve të votimit](#)”. Për më tepër, gjatë gjithë procesit të akreditimit, duhet të bëhet shkëmbimi i duhur i dokumenteve, nënshkrimi i formularëve, si dhe dezinfektimi i sipërfaqeve që përdoren së bashku dhe preken në zyrën e akreditimit. Nëse egzistonë mundësia, autoriteti zgjedhor duhet të konsiderojë dhe prezantoj zgjerimin e procesit të akreditimit në internet për të zvogëluar nevojën për një prani të akreditimit personal. Gjithashtu, autoritetet zgjedhore duhet të përfshijnë të gjitha Çështjet e shëndetit publik në udhëzimet e tyre për akreditimin e vëzhguesve të zgjedhjeve dhe përfaqësuesve të partive.

Faza II: Dita e zgjedhjeve dhe proceset paszgjedhore

Funksionimi i vendeve të votimit

Shumica e njerëzve që bashkëveprojnë me njëri-tjetrin zakonisht mbledhen gjatë procesit të votimit të listat votuese në ditën e zgjedhjeve, dhe kjo është mundësia më e madhe për transmetimin e sëmundjes. Gjithashtu, në ditën e zgjedhjeve, shumica e njerëzve janë të përfshirë ngushtë në procesin zgjedhor dhe formojnë perceptimin e tyre, duke përfshirë sa të përshtatshme janë procedurat dhe përgjithësisht për integritetin dhe besueshmërinë e zgjedhjeve. Për fat të mirë, vendvotimi është një mjedis në të cilin autoritetet zgjedhore mund të mbajnë kontrollin më të madh, dhe patjetër duhet të bëhen përpjekje për të mbajtur rrezikun zero në secilin vendvotim. Madje sikur asnjë nga votuesit ose anëtarët e komisionit nuk ka simptoma të Covide-19, nëse janë bartës, ata prapë mund të transmetojnë sëmundjen te të tjerët, përderisa janë asimptomatikë, dhe për këtë duhet të merren të gjitha masat paraprake sepse kushdo që është në vendvotimin mund të infektohet.

Aspekte që ndërlidhen me vendndodhjen e vendëvotimeve

Edhe kur merren parasysh Çështjet sezonale (shiko „[Planifikimi i zgjedhjeve dhe burimeve](#)”), moti i keq mund të ndikojë në zgjedhje dhe për këtë arsye duhet të ketë një përqendrim të lartë të njerëzve brenda ambienteve. Zyrtarët e zgjedhjeve duhet të identifikojnë vendet që kanë hapësirë të mjaftueshme për të akomoduar më shumë njerëz në rast shiu dhe stuhie. Në raste ideale, në objektet duhet të ketë hapësira të hapura ose disa dritare dhe dyer, të cilat do të lejonin sa më shumë që është e mundur ajrosje natyrale. Nëse është e mundur, ulja dhe pritja në radhë duhet të organizohet në atë mënyrë që të shmangët transmetimi i pikave të frymëmarrjes nga një person tek tjetri. Këto vende duhet të jenë në ndërtesa publike ose vende të tjera publike, por ato duhet të identifikohen paraprakisht. Zyrtarët e zgjedhjeve patjetër duhet të sigurojnë që objektet e zgjedhura janë të qasëshme dhe duhet të jenë të njoftuar me planet për t'u menaxhuar në situata të paparashikuara në mënyrë që votuesit të mund të udhëzojnë për tk ato vende të mbuluara të mbuluara gjatë implementimit të rregullave për hyrje, distancim fizik, dezinfektim dore dhe dalje nga objektet.

Përveç gjetjes së objekteve me madhësi të përshtatshme kur ka një hapësirë të mbuluar, autoritetet zgjedhore gjithashtu duhet të sigurojnë vendvotime (vende të votimit) në vendet në zona të sigurta që janë të qasëshme dhe që nuk do të rrisin rrezikun për grupet që janë në rrezik. Për shembull, nëse fëmijët janë më të rrezikuar nga sëmundjet, vendvotimet nuk duhet të vendosen në shkolla. Në lidhje me Covid-19, duke pasur parasysh se të moshuarit dhe njerëzit me raste të ndryshme shëndetësore rrezikojnë të sëmuren seriozisht, autoritetet zgjedhore duhet të marrin në konsideratë opsionet për zhvendosjen e vendvotimeve nga zonat ku këto grupe rreziku mbliidhen ose jetojnë, si p.sh. të cilat janë qendrat e kujdesit dhe spitalet. Megjithatë, është e rëndësishme të theksohet se me ato ndryshime, në asnjë rrethanë, grupeve të rrezikuara nuk duhet tu privohet e drejta e tyre e votës. Organet zgjedhore, në varësi të kornizës ligjore në vendin në të cilin veprojnë, duhet të marrin në konsideratë opsione alternative për ata votues, siç është lëshimi i fletëve të votimit për ata që nuk mund të vijnë në vendvotimin ose fletëvotimet e dërguara me postë, mundësimin e votimit të njeriut të autorizuar, ose caktimin e një kohe të veçantë për ata votues që të votojnë në mënyrë që ata të mos e kalojnë kohën duke pritur në radhë dhe duke qenë në kontakt të mundshëm me njerëzit e tjerë.

Çështjet e lidhura me vendosjen e brendshme të vendvotimit

Mënyra se si do të jetë rregullimi i mbrendëshëm i një vendëvotimi gjithashtu duhet të hartohet me shumë kujdesë. Tavolinat dhe ulëset e anëtarëve të komisioneve zgjedhore duhet të jenë të vendosura në mënyrë që ti përmbahen distancës fizike, dhe zyrtarët duhet të kontrollojnë rrjedhën e votuesve në çdo fazë të procesit të zgjedhjeve për të shmangur kontaktet personale dhe të mundësohet kohë për dezinfektimin e pajisjeve. Organet zgjedhore gjithashtu duhet të shqyrtojnë nëse mund të largohen procedura të caktuara që mundë të çojnë në prekje të panevojshme. Për shembull, autoritetet zgjedhore mund të sugjerojnë objekte a me më pak dyer ose dyer që hapen dhe mbyllen automatikisht për të ju shmangur kontaktit me dorezat nga e votuesve. Vendet ku mund të ulen më shumë njerëz, të tilla si ulëse dhe karriget të vendosura pranë njëritjetrit, duhet të ndalohen, dhe duhet të ketë sa më pak gjësende ose hapësira që nuk janë të nevojshme. Nëse të njëjtat janë ë dispozicion, mbi tavolinat e vendëvotimit vendosni paravanë ose materiale të tjera transparente për të vendosur një pengesë shtesë midis anëtarëve të komisionit zgjedhor dhe votuesve, dhe të ndihmojnë në

parandalimin e transmetimit të pikave të frymëmarrjes nga njëri në tjetri në person tjetër. Paravanët duhet shpeshë të dezinfektohen.

Megjithëse perdet mund të sigurojnë fshehtësinë e votës, ato duhet të shmangen gjatë krizës së Cove-19 për të zvogëluar shanset e transmetimit të virusit.

Çështjet e lidhura me protokollet e pritjes në rresht dhe procedurat për hyrje dhe dalje

Meqenëse dita e zgjedhjeve është pjesë e procesit ku mblidhen numri më i madh i njerëzve, është edhe koha e rrezikut më të madh. Edhe pse parimet e përgjithshme të distancës fizike duhet të respektohen gjatë të gjitha tubimeve shoqërore, rregullat e veçanta duhet të vendosen në ditën e zgjedhjeve për të siguruar që distanca fizike të ruhet ndërsa prisni në linjë përmes aplikimit të sistemeve të thjeshta të përshkruara më parë me litar. me nyje të vogla ose shirita të vendosur në një distancë prej 1,8 metrash për të ndihmuar oficerët e detyrës të ruajnë distancën. Për të mos prekur litarin, është edhe më mirë të vendosni shenja me shirit ngjitës, ku secili person duhet të qëndrojë në radhë. Në të gjitha vendvotimet ku duhet të mbahet rendi, posterët edukativë duhet t'i referohen distancës fizike dhe mënyrave në të cilat transmetohet sëmundja, dhe anëtarët e bordit duhet të jenë përgjegjës për zbatimin e udhëzimeve për ruajtjen e distancës fizike në radhë.

Që të zvogëlohet rreziku i kontaktit personal midis personave gjatë procesit të votimit, autoritetet zgjedhore duhet të hartojnë protokolle që përcaktojnë rrugën orjentimit të votuesve nga fillimi deri në fund. Në lidhje me Covid-19, ato protokolle duhet të përfshijnë dezinfektimin e duarve në hyrje dhe para votimit, dhe preferohet para daljes si një masë paraprake shtesë. Votuesit inkurajohen të mbulojnë gojën dhe hundët me maska gjatë gjithë procesit për të minimizuar përhapjen e pikave të frymëmarrjes. Kur nuk mund të merrni maska të mjaftueshme profesionale, votuesit mund të përdorin një maskë të thjeshtë të bërë nga pëlhura të trasha pambuku që do ti rregullojnë në shtëpi, për shembull nga mbështjellësit e jorganëve ose nga mbulesa pambuku.

Personat të cilët diagnostikohen me koronavirus dhe mund të dalin nga shtëpia për të votuar, duhet të udhëzohen të votojnë në disa vendvotime të veçanta, në radhë të veçanta dhe paravane mrojtëse, ose të shkojnë në qendrat e votimit në periudhë kohore të caktuar për të shmangur kontaktin me individë të shëndoshë. Zyrtarët e zgjedhjeve të caktuar në ato vendvotime duhet të marrin pajisje shtesë personale mbrojtëse, siç janë kombinezonët një përdorimshe ballikët mjekësor. Gjithashtu, autoritetet zgjedhore duhet të sigurojnë që ata zyrtarë të zgjedhjeve janë dakord të pranojnë atë pozicion dhe të marrin parasysh masa të caktuara për t'i stimuluar ato

Gjithashtu, autoritetet zgjedhore duhet të konsiderojnë caktimin e një kohe specifike vetëm për votimin e grupeve të rrezikuara ose për të organizuar një urdhër të veçantë për ata persona që të zvogëlojnë kohën që duhet të kalojnë në një organizim të tillë.

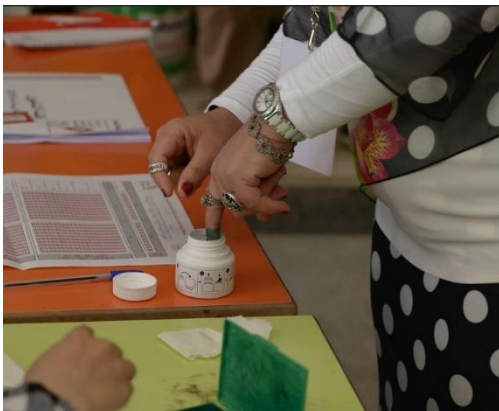
Çështjet që lidhen me verifikimin e identitetit të votuesve dhe aktin e votimit

Në vende të ndryshme ekzistojnë mënyra të ndryshme për të kontrolluar identitetin e votuesve dhe mënyra të ndryshme të votimit. Metodatat për verifikimin e identitetit të votuesve përfshijnë, për shembull, skanimin e gjurmëve të gishtërinjve, dhënien e një dokumenti për identifikimin personal për vërtetim ose nënshkrimin në liste zgjedhore. Vetë akti i votimit në vetvete mund të jetë duke rrethuar në r fletën e votimit ose duke përdorur një makinë votimi. Pothuajse të gjitha këto metoda kërkojnë një formë trajtimi ose prekjeje të objekteve. Sa u përket masave të tjera për të parandaluar transmetimin e sëmundjes përmes objekteve dhe sipërfaqeve, rekomandimet e dhëna për procesin e verifikimit të identitetit të votuesve dhe vetë akti i votimit kanë për qëllim zvogëlimin e nevojës për trajtimin e objekteve dhe prekjes, dhe në të njëjtën kohë për të siguruar që personat e infektuar të mos kontaminojnë objekte që preken nga persona të tjerë, ose që sendet e kontaminuara të dezinfektohen para se infeksioni të transmetohet te persona të tjerë..

Për shembull, prekja e panevojshme e kartave të identitetit të votuesve mund të shmanget duke hartuar protokolle, ashtu që secili votues dokumentin e tij personal të identifikimit e vendos në një

vend të pastër në tavolinë , përpara se të largohet përsëri nga distanca e kërkuar, anltarët e komisionit zgjedhor të kenë qasje në dokumentin zyrtar pa e prekur atë për të konfirmuar emrin, foton dhe nënshkrimin. Kur kërkohet një nënshkrim për të verifikuar identitetin e votuesit ose kur votuesit duhet të rrethojnë në fletat e votimit, autoritetet zgjedhore mund të japin stilolapsa me një përdorim, të inkurajojnë votuesit të sjellin stilolapsat e tyre nga shtëpia, ose zyrtarët të dezinfektojnë stilolapsat pas secilit votues, i cili është një detyrë që kërkon kohë. Dezinfektimi i duarve para secilës procedurë ende rekomandohet për të shmangur kontaminimin e listës zgjedhore. Votuesit gjithashtu duhet të thajnë duart plotësisht, për të mos dëmtuar letrën.

Për të përdorur më shumë skanues biometrikë dhe makinat elektronike të votimit, votuesit duhet të prekin në ekran. Ashtu si rekomandimi për pajisjet biometrike për regjistrimin e votuesve, edhe këtu autoritetet zgjedhore mund të kontaktojnë me prodhuesit se cilat produkte mund të përdoren dhe si mund të përdoren për dezinfektimin e pajisjeve pa u dëmtuar. Teknologjia e shtypjes së gishtërinjve pa gjurmët e gishtërinjve dhe pajisjet e njohjes së fytyrës, kur janë në dispozicion, janë një mundësi edhe më e mirë sepse shmangin plotësisht rrezikun e përhapjes së infeksionit përmes objekteve dhe sipërfaqeve. Për përdorimin e makinave elektronike të votimit, nga votuesit zakonisht kërkohet të prekin në ekran ose në buton, dhe autoritetet zgjedhore duhet të mësojnë se si të dezinfektojnë pajisjet e tilla pa dëmtuar ose përdorur foli mbrojtëse të disponueshme ose materiale të tjera ndriçuese për të shmangur kontaktin e drejtpërdrejtë me këto sipërfaqe.

Bojën e pashlyeshme mund ta vendosin zyrtarët e zgjedhjeve ose drejtpërdrejt votuesit. Duhet të preferohen pajisjet që nuk kërkojnë kontakt njerëzor.

Definitivisht, nëse përdoret bojë e pashlyeshme për të identifikuar votuesit që kanë kryer procesin e votimit dhe kanë dorëzuar fletën e votimit në kutitë e votimit, autoritetet zgjedhore duhet t'i inkurajojnë votuesit të dezinfektojnë duart e tyre në njërën nga mënyrat e rekomanduara dhe t'i thajnë plotësisht para se të vendosin bojën në gishtat ose thonjtë e gishtave të tyre. Votuesit gjithashtu duhet të presin që ngjyra tu thahet përpara se të dezinfektojnë duart për të arritur rezultate më të mira. Nëse është e mundur, autoritetet zgjedhore duhet të përdorin kontejnerë nga të cilët mund të aplikohet direkt bojë (siç janë shishet) për të zvogëluar nevojën për kontakt midis zyrtarëve zgjedhorë dhe votuesve. ⁴⁸

Çështjet e lidhura me asistimin gjatë votimit

Disa votues, veçanërisht votuesit me pengesa, mundë të kenë nevojë për mjete shtesë ose ndihmë nga një person tjetër gjatë votimit. Nëse eventualisht përdoren ndëgjuese, udhëzues për shabllon votimi me prekje, ose paisje tjera ndimëse për të ju dalë në ndihmë për të dhënë votën e tyre vetë dhe në mënyrë të fshehur, paisjet e tilla duhet të dezinfektohet në mënyrë të detajuar pas secilit votues që e ka shfrytëzuar të njëjtën. Kur është e nevojshme ndihma nga personi tjetër, sigurishtë se nuk mund të ruhet distanca e kërkuar, dhe për këtë personi që ofron ndihmë dhe personit që i nevojitet ndihma të përdorin pajisje mbrojtëse personale (maskë për fytyrën ose ballik) dhe dezinfektoni duart para dhe pas votimit.

Një grua merr ndihmë votimi në Nepal. Distanca fizike nuk mund të ruhet gjithmonë gjatë votimit të asistuar dhe rekomandohen pajisje mbrojtëse

Çështjet e lidhura me tualetet

Tualetet zakonisht paraqesin një sfidë të veçantë gjatë tubimeve masive, pasi është e vështirë të kontrollosh sjelljen në vende të izoluar, dhe ky është një vend ku lëngjet e trupit ka nevojë të largohen. Ato gjithashtu janë një vend ku frekuentohen nga njerëzit që nuk ndjehen mirë për tu kollitur. Për ta bërë më të lehtë dhe më të kapshme për të larë duart tuaja dhe për të shmangur tualete të mbushura me njerëz, larja e duarve / dezinfektimin e duarve me sapun dhe ujë ose përbërës alkooli duhet të vendosen jashtë tualetit dhe vizitat në tualete të monitorohen. Në varësi të pritjeve me kultur, ato stacione mund të ndahen sipas gjinisë për të shmangur kanosjen e votuesve femra. Kur egziston mundësia, duhet të sigzrihen edhe tualete neutrale. Në afërsi të atyre lokacioneve duhet të vendosen postera që të jetë e mundur duhet të keni gati të katër këta përbërës për të rritur në maksimum fitimet. Postera me udhëzime dhe rikujtim për dezinfektim të plotë të duarve.

Çështjet e lidhura me sigurinë e qendrave të votimit

Në disa vende, personeli i sigurisë tashmë është vendosur për të ruajtur sigurinë dhe sjelljen e civilizuar në qendrat e votimit gjatë zgjedhjeve. Gjatë një krize të shëndetit publik, puna e sigurisë pengohet nga frika dhe tensioni që ndjen votuesit, të cilat potencialisht mund të çojnë në përshkallëzim të konfliktit. Nocioni që çdo individ mund të përbëjë një kërcënim për shëndetin kontribuon në tensione të tilla, dhe organet zgjedhore duhet të marrin masa paraprake për t'i parandaluar votuesit dhe kandidatët të përfitojnë nga një situatë e tillë. Personelit të sigurisë duhet të u sigurohet një trajnim i veçantë për të gjitha masat për zvogëlimin e rrezikut që janë paraparë dhe si t'i zbatojnë ato pa mos u infektuar vetë apo dikush që nuk i respekton dhe rezikon shëndetin. është e rëndësishme që personeli i sigurisë të mos përdorë forcë të tepruar për të ruajtur distancën fizike ose rregulla të tjera.

Çështjet e lidhura me mbeturinat

Megjithëse deri më tani nuk ka prova të transmetimit të virusit Covid-19 përmes trajtimit të mbeturinave, përfshirë mbeturinat mjekësore, të gjitha materialet e përdorura për dezinfektimin e personave dhe sipërfaqeve dhe mjeteve të disponueshme që nuk dezinfektohen (p.sh. stilolapsa, foli mbrojtëse për përdorim të vetëm) duhet të konsiderohen si vendet e mundshme të infeksionit dhe duhet të grumbullohen siç duhet në kontejnerë dhe qese të ndara.⁴⁹ Shkatërrimi i mbetjeve të ndotura potencialisht duhet të bëhet në përputhje me udhëzimet e lëshuara nga autoritetet shëndetësore në vend. Gjatë periudhës së zgjedhjeve, peshqirët prej letre, shami, doreza, maska, stilolapsa të disponueshëm, foli mbrojtëse dhe mbeturina të tjera duhet të hidhen në enë dhe çanta të përshtatshme. Zyrtarët e zgjedhjeve dhe pronarët e shtëpive që mbledhin materiale të tilla të mbeturinave duhet të mbajnë doreza dhe maska të posaçme në mënyrë që mbeturinat të transportohen në institucionin më të afërt shëndetësor, ku ka vend për asgjësimin e mbeturinave infektive ose mbeturinave të tjera. Ky proces duhet të bazohet në udhëzimet e marra drejtpërdrejtë nga organet shëndetësore.

Çështjet e lidhura me zgjatjen e ditëve të zgjedhjeve

Siç u përmend më herët në këtë dokument, procedurat e pritjes në rradhë dhe procedurat e tjera të qendrat e votimit mund t'i ekspozojnë votuesit në rrezik më të madh për të qenë në kontakt të drejtpërdrejtë me njerëz të tjerë ose me pika të frymëmarrjes. Ruajtja e distancës fizike mund të bëhet më mirë gjatë këtyre procedurave nëse numri i njerëzve zvoglohet, megjithatë, të gjithë votuesit duhet të jenë në gjendje të ushtrojnë të drejtën e tyre të votës. Kur ajo rregullohet me ligj, autoritetet zgjedhore mund të zgjasin periudhën e votimit në mënyrë që të ketë më pak votues në qendrat e votimit çdo ditë. Për të siguruar një shpërndarje të ekuilibruar të votuesve për çdo ditë, për shembull, autoritetet zgjedhore mund të ndajnë votuesit me emrat ose inicialet e adresave.

Distanca fizike mund të mbahet më mirë me më pak njerëz, por të gjithë votuesit duhet të jenë në gjendje të ushtrojnë të drejtën e tyre të votës.”

Çështjet e lidhura me votimin nëpërmjet postës, duke e lënë fletë votimin në vendet e grumbullimit / votimin e personave që nuk mund të sigurojnë pjesëmarrje

Një mënyrë për të shmangur pritjen në radhë dhe rrezikun e transmetimit të sëmundjes gjatë procedurave të mësipërme të votimit në vendvotimet, në vendet ku parashikohet në kornizën ligjore, është të dorëzoni fletëvotimet me postë ose të vendosni në kutit e votimit të vendosura në trotuare. Edhe pse ekziston shumë pak rrezik për infeksion për zyrtarët e zgjedhjeve dhe votuesit me këtë metodë, organet zgjedhore gjithashtu duhet të marrin parasysh faktorët e tjerë. Për shembull, viruset dhe patogjenët që mund të qëndrojnë në sipërfaqe të caktuara për një periudhë kohore, që do të thotë se disa mund të mbahen në fletëvotime ose zarfe, duke infektuar kështu zyrtarët e zgjedhjeve që marrin dhe përpunojnë fletët e votimit. Sa i përket virusit Korona, një studim i fundit sugjeron që virusi mund të mbetet në letër për tre orë deri në pesë ditë, megjithëse, edhe nëse është aktiv në ditët në vijim, sasia e patogjenëve aktivë do të jetë rreth 0.1 përqind e materialit origjinal viral.⁵⁰ Si masë paraprake, votuesit duhet të dezinfektojnë plotësisht duart, pasi të përdorin fletën e votimit dhe zarfin dhe të përdorin një zarfit vetë-ngjites ose një sfungjer të lagur për të aktivizuar ngjitesin në vend që ta lëpijnë. Përndryshe, ata mund ta lënë materialin të paprekur të paktën pesë ditë para se ta marrin në dorë.

Numërimi i votave dhe vërtetimi i rezultateve

Çështjet e lidhura me trajtimin e fletëve të votimit dhe procesverbaleve gjatë numërimit të votave në qendrat e votimit.

Në shumë vende, pjesa kryesore e procesit të grumbullimit të rezultateve zgjedhore fillonë në qendrat e votimit me numërimin me dorë të fletëve të votimit nga anëtarët e këshillit zgjedhor. Pastaj grumbullohen listat e rezultateve nga çdo vendvotim veç e veç, shpeshë herë mblidhen në baz të zonave zgjedhore, dhe rezultatet publikohen nga një zyrtar i caktuar.

Në vende të tjera përdoret evidentim direkt i makinave për votim elektronik në qendrat e votimit që e llogaritin në mënyrë automatike numrin e votave dhe i dorëzojnë rezultatet zyrat qendrore për tabelim dhe verifikim të mëtejshëm.

Ka edhe shembuj ku votuesit shënojnë zgjedhjen e tyre në fletëvotim dhe i njëjti më pas skanohet dhe përpunohet.

Kur fletët e votimit numërohen në qendrat e votimit nga zyrtarët e zgjedhjeve, duhet të bëhen disa rregullime në procesin e zakonshëm për të siguruar siguri për shëndetin e tyre. Një aspekt për t'u marrë në konsideratë është sasia e hapësirës që kërkohet në tryezën e numërimit të votave për të ruajtur distancën fizike midis njerëzve që ndjekin procesin e numërimit. Meqenëse edhe përfaqësuesit e partive edhe vëzhguesit duhet të kryejnë detyrat e tyre gjatë kësaj pjese të rëndësishme të procesit të përcaktimit të rezultateve, secila fletë votimi duhet t'u tregohet atyre individualisht (pa u lejuar ta prekin atë) përpara se të vendohet në grupin e duhur. Kjo do të rrisë transparencën, por gjithashtu do të ngadalësojë numërimin e votave. Pasi të jenë numëruar të gjitha fletëvotimet dhe të përcaktohen rezultatet për vendvotimin e caktuar, procesverbali duhet të nënshkruhet nga një numër i caktuar i anëtarëve të komisionit zgjedhor, si dhe nga përfaqësuesit e partive dhe vëzhguesit. Të gjithë ata që nënshkruajnë procesverbalet duhet të përdorin stilolapsin e tyre dhe ta firmosin dokumentin një e nga një duke ruajtur distancën fizike.

Çështjet e lidhura me transportin e listave të votimit dhe materialin tjetër zgjedhor

Materiali konfidencial i zgjedhjeve, siç janë raportet e rezultateve, listat e votuesve, dhe fletët e votimit, zakonisht transportohet nga vendvotimet në zyrat qendrore, ku mblidhen dhe publikohen rezultatet. Materialet zakonisht transportohen në qese plastike të mbyllura të tejdukshme dhe ruhen në kuti votash të mbyllura. Gjatë transportit, materiali shoqërohet shpesh nga përfaqësuesit e komisionit zgjedhor, vëzhguesit, zyrtarët e partisë dhe policia. Për të zvogëluar rrezikun e transmetimit të sëmundjes gjatë transferimit të materialit konfidencial të zgjedhjeve në automjete, të gjithë të pjesmarësit duhet të mbajnë maska. Kur është e mundur, autoritetet zgjedhore duhet të marrin në konsideratë krijimin e pajisjeve të ndjekjes, të tilla si kamerat dhe pajisjet për përcjelljen GPS, në mënyrë që vëzhguesit dhe zyrtarët e partiak të mund të monitorojnë nga distanca transportin e materialit zgjedhor.

Çështjet e lidhura me procesin dhe vendin e përcaktimit të rezultateve

Funksionimi i vendeve qendrore ku përcaktohen rezultatet, shpesh nënkupton nevojën për një numër më të madh të stafit të punësuar që do të marrë, përpunojë, mbledh materialin zgjedhor nga një numër i madh i vendvotimeve. Ndonjëherë mund të punësohen më shumë staf sigurie. Në pjesën kryesore, mirëmbajtja e distancës fizike është e rëndësishme gjatë secilës fazë të procesit të përcaktimit të rezultateve. Komisionet e votimit shpesh përballen me situata kur ata që duhet të dorëzohen janë të mbingarkuar me punë dhe kjo shkakton shumë pritje. Pasi të dorëzohet materiali, ai është marrë përsipër nga personat e verifikimit dhe kontrollit, dhe pasi të regjistrohet gjithçka dhe të futet në sistem, materiali ruhet përkohësisht përpara fillimit të mbledhjes së rezultateve. Kur rezultatet mbledhen dhe verifikohen përfundimisht, rezultatet nënshkruhen dhe skanohen për t'u transferuar në vendin e organit zgjedhor. Ekzistojnë gjithashtu shembuj kur përdoret online sitem elektronik për grumbullim të rezultateve. Për secilën nga këto procese është e nevojshme të dorëzoni një numër i madh formularësh letre për rishikim dhe nënshkrim, si dhe të përdorni kompjuterë për futjen e të dhënave, skaner për të përcjellë rezultatet dhe projektor që mbykëqyrësve dhe përfaqësuesve partiak tu tregohet se si gradualisht ndryshohen rezultatet. Rekomandimet standarde të listuara në seksionet e mëparshme për ruajtjen e distancës fizike, dezinfektimin e duarve dhe pajisjeve, si dhe përdorimin e pajisjeve mbrojtëse personale, vlejné gjithashtu këtu.

Monitorimi dhe kontrolli i kualitetit

Aktivitetet e monitorimit dhe vlerësimit duhet të përqëndrohen në ndjekjen se deri në cilën masë zbatohen praktikat e zvoglimit të reziqeve. Duhet të hartohen lista për kontrollimin e aktiviteteve konkrete për monitorimin dhe të njëjtat duhet të plotësohen nga zyrtarë të caktuar të zgjedhjeve, veçanërisht në ditën e zgjedhjeve. Përderisa egzistonë mundësi, të dhënat që evidentohen në listat për kontroll duhet të verifikohen rastësisht me anë të kontrolleve të pa njoftuara nga mbykëqyrës të lartë. Në atë formë mundë të На тој начин, ќе може да се спроведе систематски мониторинг на усогласеното постапување и податоците ќе може да се собираат на централно ниво за да се увидат пропустите во системот и да се обезбедат научени лекции за идни настани од поголем размер.

Edhe pse nuk egzistonë mundësi për tu dëshmuar se sa raste të reja të Covid-19 janë shmangur si rezultat i zbatimit efektiv të masave, nëse numri i çështjeve të reja është normale ose zvogëlohet brenda 14 ditëve nga zgjedhjet, duhet të jetë një shenjë e mirë që zgjedhjet nuk kontribuan në rritjen e transmetimit të sëmundjes.

Fusnota

- 1 Global Impact of COVID-19 on Elections. (March 20, 2020). E marrur nga <https://www.ifes.org/publications/global-impact-Covid-19-elections>
- 2 Buril, F. Darnolf, S. Low Voter Turnouts, Fear, Disinformation and Disrupted Supply Chains: How Election Commissions Are Unprepared for COVID-19 (2020, March 27). IFES. E marrur nga <https://www.ifes.org/news/low-voter-turnouts-fear-disinformation-and-disrupted-supply-chains>
- 3 Keilman, J. (2020, April 13). "After Chicago poll worker dies from COVID-19 and others test positive, city warns voters they might have been exposed to virus at polling places. *Chicago Tribune*. E marrur nga <https://www.chicagotribune.com/coronavirus/ct-chicago-poll-worker-dies-covid-cornavirus-20200413-rz-55vqpo6jfbxn7e4i6vkj6n2y-story.html>
- 4 Modes of transmission of virus causing COVID-19: implications for IPC precaution recommendations. (n.d.). World Health Organization. E marrur nga <https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/modes-of-transmission-of-virus-causing-Covid-19-implications-for-ipc-precaution-recommendations>
- 5 How Coronavirus Spreads. (2020, April 13). U.S. Centers for Disease Control and Prevention. E marrur nga <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prevent-getting-sick/how-covid-spreads.html>
- 6 Definitions: emergencies. (2014, November 17). World Health Organization. E marrur nga <https://www.who.int/hac/about/definitions/en/>
- 7 Rosenthal U, Charles MT, & t Hart, P. (Eds). (1989). *Coping with crises: the management of disasters, riots and terrorism*. Springfield: Charles C. Thomas.
- 8 Marisam, J. (2010). Judging the 1918 election. *Election Law Journal*, 9(2), 141-152.
- 9 Banbury, A. (2020, April 8). Opinion: Elections and COVID-19 - what we learned from Ebola. *Devex*. E marrur nga <https://www.devex.com/news/opinion-elections-and-Covid-19-what-we-learned-from-ebola-96903>
- 10 Delury, J. (2020, April 16). How Democracy Won the World's First Coronavirus Election. *New York Times*. E marrur nga <https://www.nytimes.com/2020/04/16/opinion/south-korea-election-coronavirus.html>
- 11 Taylor, D. B. (2020, April 28). How the Coronavirus Pandemic Unfolded: a Timeline. *The New York Times*. E marrur nga <https://www.nytimes.com/article/coronavirus-timeline.html>
- 12 WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020. (n.d.). E marrur nga <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-Covid-19---11-march-2020>
- 13 What is a coronavirus? World Health Organization Sri Lanka. E marrur nga https://www.who.int/docs/default-source/inaugural-who-partners-forum/coronavirus-poster-english-srilanka.pdf?sfvrsn=289d-edc3_0
- 14 Symptoms of Coronavirus. (2020, March 20). U.S. CDC. E marrur nga <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/symptoms-testing/symptoms.html>
- 15 Huang, P. (2020, April 13). What We Know About The Silent Spreaders Of COVID-19. *NPR*. E marrur nga <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2020/04/13/831883560/can-a-coronavirus-patient-who-isnt-showing-symptoms-infect-others>
- 16 Mandavilly, A. (2020, April 20). Infected but Feeling Fine: the Unwitting Coronavirus Spreaders. *The New York Times*. [http](http://www.nytimes.com/2020/03/31/health/coronavirus-asymptomatic-transmission.html) E marrur nga [s://www.nytimes.com/2020/03/31/health/coronavirus-asymptomatic-transmission.html](http://www.nytimes.com/2020/03/31/health/coronavirus-asymptomatic-transmission.html)
- 17 Columbia Health, & Columbia Health. (2020, March 26). COVID-19 (Novel Coronavirus): Frequently Asked Questions. E marrur nga <https://preparedness.columbia.edu/news/2019-novel-coronavirus-frequently-asked-questions>

- 18 Symptoms of Coronavirus. (2020, March 20). E marrur nga <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/symptoms-testing/symptoms.html>
- 19 Modes of transmission of virus causing COVID-19: implications for IPC precaution recommendations. (n.d.). WHO E marrur nga <https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/modes-of-transmission-of-virus-causing-Covid-19-implications-for-ipc-precaution-recommendations>
- 20 How Coronavirus Spreads. (2020, April 13). U.S. CDC. E marrur nga <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prevent-getting-sick/how-covid-spreads.html>
- 21 Based on information from Kampf G, Todt D, Pfaender S, Steinmann E. Persistence of coronavirus-es on inanimate surfaces and their inactivation with biocidal agents. *J Hosp Infect.* 2020;104(3):246–251. doi:10.1016/j.jhin.2020.01.022. The longevity of the virus was measured at room temperature (20-22 °C or 68-72 °F)
- 22 Advice for public. (n.d.). WHO. E marrur nga <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public>
- 23 Social Distancing, Quarantine, and Isolation. (2020, April 4). U.S. CDC. E marrur nga <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prevent-getting-sick/social-distancing.html>
- 24 Bourouiba, L. (2020). Turbulent gas clouds and respiratory pathogen emissions: potential implications for reducing transmission of COVID-19. *Jama.*
- 25 Frequently Asked Questions About Respiratory Hygiene/Cough Etiquette. Virginia Department of Health. E marrur nga https://www.vdh.virginia.gov/content/uploads/sites/3/2016/01/RespiratoryHygiene-CoughEtiquette_FAQ.pdf
- 26 Interim recommendations on obligatory hand hygiene against transmission of COVID-19. (n.d.). WHO. E marrur nga <https://www.who.int/who-documents-detail/interim-recommendations-on-obligatory-hand-hygiene-against-transmission-of-Covid-19>
- 27 Hand hygiene in health care in the context of Filovirus disease outbreak response. (2020, March 12). WHO. E marrur nga <https://www.who.int/csr/resources/publications/ebola/hand-hygiene/en/>
- 28 List N: Disinfectants for Use Against SARS-CoV-2. (2020, April 24). E marrur nga <https://www.epa.gov/pesticide-registration/list-n-disinfectants-use-against-sars-cov-2>
- 29 Chan, K. H., Peiris, J. S., Lam, S. Y., Poon, L. L. M., Yuen, K. Y., & Seto, W. H. (2011). The effects of temperature and relative humidity on the viability of the SARS coronavirus. *Advances in virology*, 2011.
- 30 The legal aspects of election postponements are discussed in a forthcoming paper in this series, Legal and Constitutional Considerations for Postponing or Modifying Election Processes
- 31 Ellena, K. The Legal Quagmire of Postponing or Modifying Elections. (2020, April 14). IFES. E marrur nga <https://www.ifes.org/news/legal-quagmire-postponing-or-modifying-elections>
- 32 Lipsitch, M. (2020). Seasonality of SARS-CoV-2: Will COVID-19 go away on its own in warmer weather? Center for Communicable Disease Dynamics. E marrur nga <https://ccdd.hsph.harvard.edu/will-Covid-19-go-away-on-its-own-in-warmer-weather/>
- 33 Global surveillance for COVID-19 caused by human infection with COVID-19 virus – Interim guidance. (2020, March 20). WHO. E marrur nga <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331506/WHO-2019-nCoV-SurveillanceGuidance-2020.6-eng.pdf>
- 34 Palca, J. (2020, March 6). Respirators Key To Coronavirus Battle But They Must Be Worn Correctly. *NPR.* E marrur nga <https://www.npr.org/2020/03/06/812789168/respirators-key-to-coronavirus-battle-but-they-must-be-worn-correctly>
- 35 Use Cloth Face Coverings to Help Slow Spread. (2020, April 13). U.S. CDC. E marrur nga <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/prevent-getting-sick/diy-cloth-face-coverings.html>
- 36 Groth, L., & Groth, L. (2020, April 8). Your Gloves Probably Aren't Helping You Prevent Coronavirus at the Grocery Store. E marrur nga <https://www.health.com/condition/infectious-diseases/coronavirus/should-you-wear-gloves-to-the-grocery-store>

- 37 Steussy, L., & Weiss, S. (2020, April 22). Why wearing gloves to the grocery store isn't fighting coronavirus. E marrur nga <https://nypost.com/2020/04/22/why-wearing-gloves-to-the-grocery-store-isnt-fighting-coronavirus/>
- 38 Rauhala, E. (2020, March 14). Some countries use temperature checks for coronavirus. Others don't bother. Here's why. *The Washington Post*. E marrur nga https://www.washingtonpost.com/world/coronavirus-temperature-screening/2020/03/14/24185be0-6563-11ea-912d-d98032ec8e25_story.html
- 39 Saey, T. H. (2020, April 16). COVID-19 may be most contagious one to two days before symptoms appear. E marrur nga <https://www.sciencenews.org/article/coronavirus-Covid-19-infection-contagious-days-before-symptoms-appear>
- 40 Përveç fotografimit, aplikimet për regjistrimin e kandidatëve shpesh përfshijnë informacione në lidhje me përkatësinë e partisë, simbolet dhe dëshmitë për nënshkrimet e dhëna dhe tarifata e paguara të kandidatëve.
- 41 Një analizë e përgjithshme në lidhje me Covid-19 dhe fushatat dezinformuese vijon në këtë seri botimesh.
- 42 Niebaum, K., Cunningham-Sabo, L., & Bellows, L. (2015). Developing Effective Educational Materials Using Best Practices in Health Literacy. *Journal of Extension*, 53(4), n4.
- 43 How is the national electoral register created? (n.d.). International IDEA. E marrur nga <https://www.idea.int/data-tools/question-view/735>
- 44 Identity documents come in wide variety of designs and materials, including simple paper-based booklets, cold laminated temporary ID cards, and more traditional flexible polyvinyl chloride composites material. In some places, like Zimbabwe, national ID cards are made out of metal.
- 45 Vendor and Manufacturer Guidance on Cleaning Voting Machines and Other Election Technology: U.S. Election Assistance Commission. (n.d.). E marrur nga <https://www.eac.gov/election-officials/vendor-and-manufacturer-guidance-cleaning-voting-machines-and-other-election>
- 46 Behrens, C.; Rouan, R. (2020, March 12). Ohio elections boards frantically seeking poll workers due to coronavirus outbreak. *The Columbus Dispatch*. E marrur nga <https://www.dispatch.com/news/20200312/ohio-elections-boards-frantically-seeking-poll-workers-due-to-coronavirus-outbreak>
- 47 Për proceset e akredituara të bazuara në internet, shiko [2019 Presidential election in Afghanistan](#) (E qasshme me 19 Prill, viti 2020).
- 48 Më shumë detaje mbi zvoglimin e rreziqeve nga përdorimi i bojës së pashlyeshme mund të gjendet në mbishkrimin e IFES "Indelible Ink in Elections: Mitigating Risks of COVID-19 Transmission While Maintaining Effectiveness" Available at <https://www.ifes.org/news/indelible-ink-elections-mitigating-risks-Covid-19-transmission-while-maintaining-effectiveness>
- 49 Water, sanitation, hygiene, and waste management for the COVID-19 virus: interim guidance, 19 March 2020. (1970, January 1). WHO. E marrur nga <https://apps.who.int/iris/handle/10665/331499>
- 50 How Long Does Coronavirus Last on Cardboard and Paper? (2020, April 10). E marrur nga <https://www.uprinting.com/blog/how-long-does-coronavirus-last-on-cardboard-and-paper/>

International Foundation
for Electoral Systems